

Peter
Kerecman

ODVÁHA a DILEMA OBHAJCOV V PROCESE PROTI CIVILNÝM VODCOM **SNP**

ODVAHA a DILEMA OBHAJCOV V PROCESSE PROTI CIVILNÝM VODCOM SNP

80. výročie SNP a slovenská advokácia

S celým Slovenskom, ktoré si v roku 2024 pripomína 80. výročie Slovenského národného povstania, si túto udalosť pripomínajú aj slovenskí advokáti a Slovenská advokátska komora.

Pred 80. rokmi Slováci prejavili vôľu vymaniť sa z područia nacizmu a so zbraňou v ruke vystúpili proti totalitnému štátu. SNP bolo vyvrcholením protifašistického odboja, ktorý na Slovensku vznikol už v roku 1939 a neustále silnel. Do ilegálnej práce a neskôr aj priamo do Povstania sa zapojili i viacerí advokáti.

Hoci Povstanie bolo predovšetkým vojenskou akciou a sledovalo obnovenie Československej republiky, jeho cieľom bolo aj odstránenie totalitného režimu Slovenského štátu a nastolenie politického systému rešpektujúceho demokratické hodnoty.

Po porážke Povstania boli totalitou justíciou ihneď súdení jeho vodcovia. V procese vedenom už koncom roku 1944 pred osobitným senátom Krajského súdu v Bratislave proti Dr. Vavrovi Šrobárovi a spol. boli obžalovanými predstavitelia povstaleckej Slovenskej národnej rady.

Advokáti, ktorí ich obhajovali si napriek celkovej zložitej situácii dôsledne splnili svoje povinnosti. Týmto obhajcami boli advokáti Pavel Šimkovic, Alexander Šimkovic, Aristid Jamnický a Ivan Urbánek.

Hoci dobová právna úprava za žalované skutky predpokladala uloženie obžalovaným trestu smrti, senát Jána Terebessyho napriek očakávaniam trest smrti neuložil. Jeho rozhodnutie bolo podľa vtedy platného práva konečné.

Predstavitelia nacistického Nemecka však považovali uložené tresty za príliš mierne a vzápätí vyzvali nôtou slovenského prezidenta a predsedu vlády, aby sa postarali ihneď o zmenu tohto rozsudku tak, že obžalovaným vodcom SNP bude uložený trest smrti a aby sudcovia, ktorí vyniesli hanebne mierny rozsudok, boli ihneď uväznení a odoslaní do koncentračného tábora. Ako sa neskôr ukázalo, rovnaký osud mal čakať aj obhajcov.

Totalitný režim požiadavky splnil. Sudca Ján Terebessy a členovia jeho senátu boli zaistení a uväznení v Ilave. Vzápätí bola prijatá aj nová právna norma umožňujúca preskúmanie právoplatného odsudzujúceho rozsudku úplne novým, iba na tento účel zriadeným, osobitným súdom. Bol nariadený termín revízneho pojednávania, na ktoré boli predvolaní i obhajcovia, ktorých čakala znovu neľahká úloha.

Trestná vec proti civilným vodcom povstania je odstrašujúcim príkladom zneužitia totalitnej justície, pošliapania práv obhajoby a deformovania základných hodnôt práva. Čítanie o tomto procese a súvisiacich udalostiach je nielen mrazivé, ale aj poučné.

Je povinnosťou a úlohou nás advokátov pripomínať si dôsledky totality v justícii, ale i to, že vždy a za každých okolností sme povinní hájiť práva a záujmy klientov ako aj hodnoty právneho štátu.

Slovenská advokátska komora si preto pripomína 80. výročie Slovenského národného povstania práve uverejnením textu o trestnom konaní proti civilným vodcom Slovenského národného povstania.

Odvaha a dilemma obhajcov v procese proti civilným vodcom SNP

1. Úvod

Medzi charakteristické znaky totalitného štátu patrí i nerešpektovanie práva na spravodlivé súdne konanie a princípov nezávislosti súdnictva v ich materiálnom zmysle. K porušovaniu tohto základného práva dochádza buď už v dôsledku obsahu samotnej právnej úpravy, alebo spôsobom aplikácie úpravy, ktorá je sama osebe korektná. Najvypuklejším prejavom totalitarizmu prameniaticim z potlačenia princípu trojdelenia štátnej moci sú potom priame a cielené legislatívne zásahy do prebiehajúcich súdnych konaní, ktoré sledujú v prípadoch trestných konaní priamo uznanie viny konkrétneho obžalovaného, sprísnenie trestu, odňatie možnosti podania opravných prostriedkov, či dokonca umožnenie dodatočného preskúmania už právoplatného rozhodnutia súdu.

Spravidla pri tom býva navonok formálne zachované právo na obhajobu, obhajcovia sa zúčastňujú na trestnom konaní, no možnosti obhajoby sú obmedzované zásahmi štátnej moci fakticky alebo priamym donútením. Sloboda voľby obhajcu obvineným je limitovaná vytváraním osobitných zoznamov obhajcov pre určité kategórie trestných činov, o zápise do ktorých rozhoduje výkonná moc, pričom môže zápis odoprieť aj bez uvedenia dôvodu. Napriek tomu obhajcovia v mnohých prípadoch dokázali tlaku vzdorovať a usilovali sa o naplnenie svojej povinnosti chrániť záujem klienta. Súčasťou totalitného štátu sú potom i následné represie voči sudcom a obhajcom.

Takýmto štátom bola i vojnová Slovenská republika, ktorej existencia bola pod silným vplyvom Nemecka. Jej ústava zaručovala nezávislosť sudcov, ich viazanosť zákonom a každému právo na zákonného sudcu.¹ Aj trestnoprávne normy spočiatku formálne zaručovali právo na súdnu ochranu a spravodlivý proces ako aj právo na obhajobu. Postupom času boli však i tieto normy upravované, boli vytvárané osobitné mechanizmy pre stíhanie trestných činov proti štátu v skrátenom konaní, ktoré bolo možné viesť v neprítomnosti obžalovaných, bez ich vypočutia a bez možnosti uplatnenia opravných prostriedkov. Bola obmedzená možnosť zohľadňovania poľahčujúcich okolností a sudcovská úvaha pri rozhodovaní o treste tým, že bolo výslovne stanovené, že v prípadoch zákonnej možnosti uloženia trestu menej prísneho a prísnejšieho je potrebné uložiť trest prísnejší, čo sa vzťaho-

valo aj na prípady trestu smrti. Hlavné pojednávania o vybraných trestných činoch sa stali navyše zo zákona neverejné. Osobitná situácia nastala v právnej úprave i praktických postupov súdov pod kepienkom potreby zavedenia výnimočných opatrení za brannej pohotovosti štátu po vyhlásení štátneho práva a po potlačení Slovenského národného povstania. Právna úprava bola okrem iného charakteristická možnosťami postihu sudcov a zásahmi do advokácie.²

Jedným z príkladov je proces vedený na prelome rokov 1944 – 1945 slovenskými justičnými orgánmi proti civilným³ vodcom Povstania – Dr. Vavrovi Šrobárovi a spol.⁴ označovaný i za finále rozkladu slovenského súdnictva pri politických procesoch.⁵

2. Slovenské národné povstanie a jeho civilní vodcovia

Blížiaci sa front v lete 1944 podnietil na Slovensku odbojové aktivity. Slovenská vláda vyslala do Nízkych Tatier a Veľkej Fatry protipartizánsku vojenskú expedíciu a 11. augusta 1944 vyhlásila na celom území štátu stanné právo. Po tom, čo 27. augusta 1944 obsadili partizáni a vojaci Ružomberok, kde zlikvidovali alebo zaistili nemeckých občanov a o deň neskôr v kasárňach v Martine pri pokuse o odzbrojenie zastrelili väčšinu členov nemeckej delegácie pod vedením plukovníka Otta vracajúcej sa z Rumunska, požiadal nemecký veľvyslanec na Slovensku Hanns Elard Ludin v Berlíne o vojenský zásah. V ten istý deň s ním vyslovila súhlas aj slovenská vláda.

Slovenské národné povstanie vypuklo 29. augusta 1944 v reakcii na prekročenie slovenských hraníc nemeckými vojskami. Jeho cieľom bolo odstránenie autoritatívneho režimu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a znovu začlenenie Slovenska do Československej republiky.

Po vypuknutí Slovenského národného povstania podala vláda Vojtecha Tuku demisiu. Novým predsedom vlády sa stal 5. septembra 1944 Štefan Tiso, ktorý pôsobil zároveň ako minister zahraničných vecí a minister spravodlivosti.

Vavro Šrobár (1867 – 1950),
politik a verejný činiteľ, 1935 [1]

Ján Ursíny (1896 – 1972),
politik [2]

Jozef Lettrich (1905 – 1969),
politik [3]

Ivan Štefánik (1889 – 1979),
verejný činiteľ a právnik [4]

Na povstaleckom území sa konštituovala Slovenská národná rada. Svojím nariadením z 1. septembra 1944 prevzala na Slovensku všetku zákonodarnú, vládnu a výkonnú moc. Jej orgány boli vytvorené paritným zastúpením komunistickej strany a demokratického bloku. Plénum národnej rady malo 41 členov, predsedníctvo dvoch predsedov, jedným z nich bol Vavro Šrobár. Obdobne boli obsadené jej jednotlivé výkonné orgány – poverenictva⁶ – jedným z povereníkov pre veci vnútorné bol Ivan Štefánik, pre financie Viliam Pauliny, pre veci hospodárske a zásobovanie Ján Ursíny, pre školstvo a národnú osvetu Jozef Lettrich a pre pravosúdie Jozef Šoltés. Povstalecká Slovenská národná rada pôsobila v Banskej Bystrici do 23. októbra 1944 a za toto obdobie schválila 40 zákonov.

Povstanie bolo po dvoch mesiacoch potlačené. Nemecká armáda pod vedením generála Hermanna Höfleho 27. októbra 1944 obsadila Banskú Bystricu. Zvyšky povstalcov prešli na partizánsky spôsob boja. Nastala krutá perzekúcia civilného obyvateľstva najmä na bývalom povstaleckom území. Vodcovia povstania boli postupne obžalovaní vo viacerých procesoch vedených pred civilnými i vojenskými súdmi.

3. Právna úprava trestných činov proti štátu a urýchléného trestného pokračovania

Právna úprava trestných činov proti štátu bola prijatá ešte v roku 1940. Jej základom bol zák. č. 320/1940 Sl. zák. o trestných činoch proti štátu⁷ prijatý 26. novembra 1940, ktorý obsahoval skutkové podstaty jednotlivých trestných činov (úklady o republiku, ohrozenie bezpečnosti republiky, poškodzovanie republiky a útoky na ústavných činiteľov atď.), ukladanie trestov vrátane trestu smrti a zároveň stanovoval, že obhajcom v pokračovaní pre tieto trestné činy môže byť iba ten, kto je zapísaný v osobitnom zozname vedenom ministerstvom pravosúdia. Vo vzťahu k ukladaniu trestu smrti a doživotného trestu naďalej platil zák. č. 91/1934 Sb. zák. a nař. o ukladaní trestu smrti a o doživotných trestoch.

Po vyhlásení brannej pohotovosti štátu 22. júna 1941 v súvislosti so vstupom Slovenskej republiky do vojny proti Sovietskemu zväzu, bol prijatý zákon č. 169/1941 Sl. zák. o urýchlennom trestnom pokračovaní z 22. júla 1941, ktorý stanovil niektoré osobitosti pre trestné konanie o vymedzených trestných činoch. Príslušnými súdmi boli krajské sudy, v obvode ktorých bol obžalovaný chytený alebo bol vo väzbe. Vyšetrovanie bolo nahradené stopovaním. Väzbu nariaďovalo štátne zastupiteľstvo. Obžalovaný mohol dôkazy navrhovať iba do troch dní od upovedomenia o podaní obžaloby. Proti rozsudku krajského súdu bolo prípustné odvolanie, o ktorom rozhodoval Slovenský najvyšší súd. Zákonom č. 50/1942 Sl. zák. o pôsobnosti krajských súdov z 18. marca 1942 bola stanovená pre všetky trestné činy podľa zák. č. 320/1940 Sl. zák. o trestných činoch proti štátu pôsobnosť krajského súdu v sídle hlavného súdu (teda Krajského súdu v Bratislave) s tým, že na konanie sa vzťahuje zák. č. 169/1941 Sl. zák. o urýchlennom trestnom pokračovaní.

Ústavný zákon č. 35/1944 Sl. zák. o osobitných ustanoveniach v pokračovaní na súdoch a úradoch za brannej pohotovosti štátu z 30. marca 1944 splnomocnil vládu upravovať niektoré otázky svojím nariadením.

Vláda takto nariadením s mocou zákona č. 166/1944 Sl. zák. o zmene niektorých zákonov a o trestných činoch spadajúcich pod urýchléné trestné pokračovanie z 29. septembra 1944 stanovila, že tam, kde za čin spadajúci pod urýchléné trestné pokračovanie zákon stanovuje alternatívne dve trestné sadzby, treba pri odsúdení použiť vždy sadzbu prísnejšiu. V rovnaký deň bolo prijaté aj vládne nariadenie č. 167/1944 Sl. zák. o zmene a doplnení zákona o urýchlennom trestnom pokračovaní, podľa ktorého v čase, keď na celom území štátu platí stanné právo, proti rozhodnutiam krajského súdu sa nepripúšťa opravný prostriedok. Urýchléné trestné pokračovanie bolo možné vykonať aj v neprítomnosti obžalovaného aj keď nebol o obvinení vypočutý, ak sa mu predvolanie na hlavné pojednávanie nemôže doručiť. Ak sa obvinený alebo jeho rodinní príslušníci nepostarali v konaní vykonávanom v jeho neprítomnosti o obhajcu, treba mu vymenovať obhajcu z úradnej moci.⁸

4. Príprava a podanie obžaloby na civilných vodcov Povstania

Trestné stíhanie civilných vodcov Povstania sa začalo na základe oznámení Ústredne štátnej bezpečnosti podaných už v októbri 1944 na Štátne zastupiteľstvo v Bratislave.

Podľa týchto oznámení vznikla v Banskej Bystrici Slovenská národná rada, ktorá sa vyhlásila za vládu na Slovensku. Jej predsedom bol podľa došlých správ Vavro Šrobár, ktorý ako predseda Slovenskej národnej rady vystupoval aj ako predseda banskobystrickej československej vlády. Šrobár bol vnímaný ako čelný predstaviteľ snáh o obnovenie Česko-slovenska. Oznámenie však bolo podané nielen na Vavra Šrobára, ale aj na ďalšie osoby, a to Jozefa Šoltésa, ktorý bol poverenikom tejto vlády pre pravosúdie, Ivana Štefánika – povereníka pre bezpečnosť, Jozefa Lettricha – povereníka pre veci školské a Petra Zaťku, o funkcii ktorého najprv nedošli bližšie informácie, neskôr bolo ustálené, že bol členom SNR. V oznámení sa konštatovalo aj to, že bolo zistené, že žandárstvo začiatkom septembra 1944 skladalo prísahu do rúk Ivana Štefánika, ktorý predniesol na zjazde politických strán v Banskej Bystrici politickú reč proti Slovenskému štátu, pričom bližšie informácie udá Ústredňa štátnej bezpečnosti potom, čo bude obnovené spojenie s Banskou Bystricou. Vo vzťahu k Ursínymu a Šrobárovi bolo doplnené, že v druhej polovici októbra 1944 lietadlom odcestovali do Anglicka.

Pôvodne boli súčasťou spisu aj údaje o Ivanovi Viestovi (podľa správy mal byť poverenikom pre dopravu), Jánovi Peressényim (mal sa zúčastňovať na činnosti SNR, bol dôstojníkom trnavskej posádky, ktorá prešla na stranu vzbúrencov a dostal sa do Banskej Bystrice), ktorí mali byť tiež obžalovaní.⁹ Ústredňa štátnej bezpečnosti vykonávala ďalšie stopovanie, výsledky oznamovala Štátnemu zastupiteľstvu v Bratislave. Vypočula viacero osôb, no nikoho z obvinených.

V tom čase boli na jednej strane silné tlaky na exemplárne potrestanie pôvodcov Povstania, na druhej strane existovala zjavná neochota podriaďovať sa extrémnym činiteľom.¹⁰ To platilo aj v slovenskej justícii. Nezanedbateľný bol pritom aj tlak na potrestanie účastníkov povstania z Nemecka.

Prípravu obžaloby na Štátnom zastupiteľstve v Bratislave¹¹ mal na starosti prokurátor Karol Vagač,¹² ktorý jednou rukou vybavoval služobné spisy a druhou napomáhal odbojárom.¹³

Väčšine členov vedenia Slovenskej národnej rady sa pred potlačením Povstania podarilo letecky opustiť Slovensko. Zaisťený bol iba Viliam Pauliny, povereník financií a člen SNR, ktorý sa dobrovoľne prihlásil na úradovni Gestapa po tom, čo ranený ušiel do hôr, keď sa mu nepodarilo dostať do posledného sovietskeho lietadla odlietajúceho z letiska Tri duby.¹⁴ Slovensko neopustil ani Lettrich, ktorý sa skrýval na neznáмом mieste na Slovensku.

Obžaloba bola nakoniec podaná 9. decembra 1944 iba proti Vavrovi Šrobárovi, Jánovi Ursínymu, Jozefovi Lettrichovi, Ivanovi Štefánikovi, Jozefovi Šoltésovi a Petrovi Zaťkovi.

Obžaloba na Viliama Paulinyho podaná nebola, hoci Ústredňa štátnej bezpečnosti podala pôvodne trestné oznámenie aj proti nemu. Pauliny bol väzňom na nemeckom od-

delení väznice pri Krajskom súde v Bratislave, ktoré podliehalo iba nemeckým bezpečnostným orgánom, a ak by bol súdený i on, musel by byť odsúdený s ostatnými obžalovanými. Údajne nemecké bezpečnostné orgány ho boli ochotné vydať slovenskej justícii pod podmienkou, že bude obžalovaný a bude odsúdený na trest smrti. To, že obžalovaným nakoniec nebol, bolo zrejme dôsledkom šikovnej réžie vecí Karolom Vagačom, ktorý Paulinymu určil úlohu svedka a presvedčil o tom aj predsedu vlády Štefana Tisu. Vagač argumentoval tým, že by predsa nebolo morálne Paulinyho najprv vypočuť ako svedka a potom ho súdiť. Štefan Tiso ako bývalý sudca tento argument uznal. Vagač zrejme predpokladal, že ak Pauliny odsúdený slovenskými orgánmi nebude, zvýši to jeho šancu na prežitie.¹⁵ Začiatkom januára 1945 ho však Nemci odviezli do Nemecka a tam zahynul.

Medzi obžalovanými boli traja právnici – Jozef Lettrich, ktorý bol advokátom, Ivan Štefánik – radca Najvyššieho správneho súdu a Jozef Šoltés, ktorý pôsobil ako riaditeľ sladovne v Nitre. Vavro Šrobár – vzdelaním lekár – mal v tom čase 77 rokov, Ján Ursíny bol označený za statkára a Peter Zaťko za generálneho tajomníka Sväzu slovenského priemyslu.

Jozef Lettrich (1905 – 1969) promoval v Bratislave v apríli 1930, bol koncipientom u advokátov Gustáva Izáka vo Zvolene (1930 – 33), Viliama Paulinyho vo Zvolene (1933), a Jozefa Millá v Bratislave (1933 – 35, 1941 – 42). Po tom, čo zložil v máji 1942 advokátsku skúšku, otvoril si o mesiac neskôr advokátsku kanceláriu v Bratislave.

Ivan Štefánik (1889 – 1979) študoval právo v Budapešti, pred 1. sv. vojnou bol advokátskym osnovníkom, za 1. ČSR policajným riaditeľom v Košiciach a v rokoch 1940 – 45 pracoval na Najvyššom správnom súde.

Podľa obžaloby sa dopustili všetci obžalovaní zločinu úkladov o republiku podľa § 70 Tr. zák., § 1 ods. 1 písm. a), c), § 1 ods. 2 písm. b) až g), u Vavra Šrobára, Jána Ursínyho a Jozefa Lettricha aj podľa § 1 ods. 2 písm. a) zák. č. 320/1940 Sl. zák. o trestných činoch proti štátu, pretože násilnosťou sa pokúsili zmeniť ústavu, najmä pokiaľ ide o jej samostatnosť, jednotnosť a republikánsku formu štátu, privteliť k cudziemu štátu územie republiky a to za zvlášť priťažujúcich okolností, pretože podujatie nebezpečne ohrozilo samostatnosť, jednotnosť, územnú celistvosť štátu, do značnej miery ohrozilo životy a majetok ľudí, „na podujatie zneužilo sa brannej moci a použilo sa ozbrojeného a na vojenský spôsob organizovaného sboru, došlo k úkladným stykom s cudzou mocou a s cudzími činiteľmi“ a navyše konania sa dopustili v čase brannej pohotovosti štátu.

Skutok mali spáchať tým, že v čase od konca augusta 1944 do konca októbra 1944 zúčastnili sa na ozbrojenom povstaní proti samostatnému slovenskému štátu a jeho ústavným činiteľom s cieľom obnovenia bývalej Československej republiky. Obžalovaní za týmto účelom prišli 28. augusta 1944 do Banskej Bystrice, kde bola pod predsedníctvom Vavra Šrobára založená Slovenská národná rada, ktorá vyhlásila, že preberá všetku moc na Slovensku, ktorú potom aj vykonávala na veľkej časti jeho územia, vyzvala obyvateľstvo k odboju proti ústavným činiteľom a financovala odboj z pro-

striedkov uložených v Slovenskej národnej banke, fil. v Banskej Bystrici. Vodcom tohto úkladného podujatia bol Vavro Šrobár ako predseda Slovenskej národnej rady a Ján Ursíny a Jozef Lettrich ako podpredsedovia boli jeho význačnými činiteľmi. Obžalovaní si rozdelili a prevzali v tejto národnej rade rôzne funkcie, aby organizovane pokračovali v odboji a napomáhali vojenskému odboju. Slovenská národná rada pritom nadviazala styky s emigrantskou Československou vládou v Londýne a niektorými činiteľmi v SSSR, ktorý je vo vojnovom stave so Slovenskou republikou, a to za účelom získania vojenskej pomoci pre odboj. Následkom ich konania došlo na území Slovenska k bojom trvajúcim asi dva mesiace, pri ktorých mnoho ľudí prišlo o život a mnohým bolo spôsobené ublíženie na tele, bol zničený značný súkromný a štátny majetok, najmä železnice, mosty, tunely a podniky dôležité pre obranu štátu.

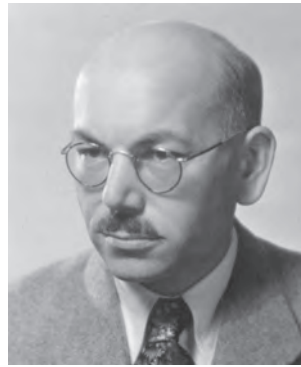
Štátne zastupiteľstvo v Bratislave konštatovalo, že obvinení neboli vypočutí, lebo sa zdržujú na neznámom mieste. Obžaloba poukazovala na výsledky prevedeného stopovania, a to výsluchy Viliama Paulinyho, Jána Országa, Michala Očenáša, Kolomana Kysela, Ladislava Dopku, Júliusa Horvátha, Alexandra Sliuku, Martina Ježu, Jána Čecha, Ľudovíta Černu, Vojtecha Friedla, ktoré skutok preukazujú. Na pojednávaní navrhla vypočuť Viliama Paulinyho nachádzajúceho sa v nemeckom oddelení väznice Krajského súdu v Bratislave, oboznámiť reč Vavra Šrobára zachytenú na zvukové pásmo a prečítať výpovede spísané Ústredňou štátnej bezpečnosti s ostatnými uvedenými osobami

Vavro Šrobár, Ján Ursíny, Ivan Štefánik, Jozef Šoltész a Peter Zaťko boli v tom čase na území kontrolovanom sovietskou armádou, resp. v ZSSR. Vavro Šrobár odletel zo Slovenska 24. októbra 1944 a s ním aj delegácia Slovenskej národnej rady. Iba Jozef Lettrich sa skrýval v tom čase na Slovensku – údajne v Papradne pri Púchove až do oslobodenia.¹⁶

5. Obhajcovia

Podľa čl. I bod 3 vládneho nariadenia č. 167/1944 Sl. zák. o zmene a doplnení zákona o urýchlennom trestnom pokračovaní z 29. 9. 1944 vo veciach, na ktoré sa vzťahuje zákon č. 169/1941 Sl. zák. o urýchlennom trestnom pokračovaní, možno rozsudok vyniesť aj v neprítomnosti obvineného aj vtedy, ak nemôže byť vypočutý, pričom ak sa nepostará obvinený alebo jeho rodinní príslušníci o obhajcu, treba mu obhajcu vymenovať z úradnej moci.

Na základe § 1 a 2 zák. č. 50/1942 Sl. zák. o pôsobnosti krajských súdov v pokračovaní pre trestné činy podľa zák. č. 320/1940 Sl. zák. a o osobitnom sozname obhajcov patrilo konať trestné pokračovanie v takýchto prípadoch krajskému súdu v sídle hlavného súdu. Obhajcom v takýchto veciach mohol byť iba ten, kto bol zapísaný do osobitného zoznamu osôb oprávnených zastupovať v týchto veciach vedenom Ministerstvom pravosúdia, pričom zápis do zoznamu sa mohol odoprieť aj bez uvedenia dôvodu.

Peter Zaťko (1903 – 1978),
národohospodár a politik [5]

Viliam Pauliny (1877 – 1945),
verejný činiteľ, 1904 [6]

Obžalovaným boli obhajcami určení ex offio bratislavskí advokáti: Vavrovi Šrobárovi bol určený Pavel Šimkovic, Petrovi Zaťkovi Alexander Šimkovic, Jánovi Ursínymu Aristid Jamnický, Ivanovi Štefánikovi a Jozefovi Šoltésovi Ivan Urbánek.¹⁷ Kto z nich bol určený (aj) za obhajcu Jozefa Lettricha, dnes už spoľahlivo známe nie je.

Pavel Šimkovic (1890 – 1972) sa narodil v Hybiach v rodine evanjelického farára Jána Šimkovica, právo študoval na Karlovej univerzite v Prahe, koncipientu prax vykonával postupne u Milana Ivanku a Pavla Fábryho v Bratislave, a od roku 1924 bol samostatným advokátom v Bratislave. Koncipientu prax u neho v rokoch 1933 – 34 vykonával aj Ján Terebessy, syn sudcu Jána Terebessyho, ktorého senátu bude táto trestná vec pridelená. V rokoch 1938 – 45 bol Pavel Šimkovic predsedom Advokátskej komory v Bratislave.¹⁸

Alexander Šimkovic (1901 – 1987) bol nevlastným bratom Pavla Šimkovica. Aj on študoval právo na Karlovej univerzite v Prahe, celú svoju koncipientu prax v rokoch 1924 – 29 vykonával u Pavla Šimkovica. Ako samostatný advokát pôsobil v Bratislave. V roku 1930 bol jeho koncipientom i Ferdinand Ďurčanský,¹⁹ ktorý sa v októbri 1938 stal ministrom spravodlivosti, neskôr profesorom medzinárodného práva a bol známy ako predstaviteľ radikálneho krídla Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Alexander Šimkovic bol obhajcom už v politickom procese proti odporcom štátu Štefanovi Osuskému a spol., ktorý bol vedený tiež bez prítomnosti obžalovaných a v ktorom boli obžalovanými aj Milan Hodža, Ján Paulíny-Tóth a Peter Prídavok.²⁰

Tretí z obhajcov – Ivan Urbánek (1900 – 1978) bol synom spisovateľa Ferka Urbánka. Právo študoval na Univerzite Komenského v Bratislave. V rokoch 1925 – 30 bol koncipientom u Emila Stodolu a v roku 1931 si otvoril advokátsku kanceláriu v Bratislave. V rokoch 1938 – 45 bol tajomníkom Advokátskej komory v Bratislave.²¹ Pavla Šimkovica a Ivana Urbánka do ich funkcií v orgánoch advokátskej komory ustanovil v novembri 1938 práve Ferdinand Ďurčanský, ktorý bol od októbra do decembra 1938 ministrom spravodlivosti autonómnej vlády Slovenskej krajiny.

Advokát Aristid Jamnický (1910 – 2000) sa narodil v Pezinku rodine verejného činiteľa a advokáta Otakara

Ján Terebessy (1881 – 1958),
senátny predseda Slovenského
najvyššieho súdu [7]

Ján Terebessy, dobová karikatúra
z tlače zobrazujúca aktérov
Tukovho procesu, 1929 [8]

Pavel Šimkovic (1890 – 1972),
advokát [9]

Alexander Šimkovic (1901 – 1987),
advokát [10]

Jamnického (1878 – 1952), ktorý advokátsku skúšku zložil ešte v Budapešti v roku 1905 a advokáciu vykonával v Bratislave od začiatku roku 1906 až do svojho výmazu na vlastnú žiadosť ku koncu roku 1948.²² Otakar Jamnický prevzal v roku 1908 otcovu advokátsku kanceláriu – jeho otcom bol advokát Peter Jamnický (1840 – 1908). Otakar bol právnym zástupcom mesta Bratislavy, päť rokov bol náhradným členom výboru Advokátskej komory v Bratislave, po vzniku ČSR dva roky prvým komárňanským županom, neskôr honorárnym konzulom Belgického kráľovstva.²³ Jeho syn Aristid Jamnický promoval na bratislavskej právnickej fakulte v júni 1934. Osnovnícku prax vykonával najprv do októbra 1935 u otca, potom sedem mesiacov v Malackách u advokáta Karola Danihela. Osnovnícku prax si dokončil potom u otca, kde pracoval do júna 1939. Advokátsku skúšku zložil v Bratislave v decembri 1937 a do zoznamu advokátov bol zapísaný v apríli 1939 ako advokát so sídlom v Bratislave.²⁴ Počas vojny bol členom odbojovej skupiny Justícia.

Aristidovi Jamnickému (a zrejme aj ostatným obhajcom) bolo menovanie obhajcom doručené spolu s predvolaním na pojednávanie až tri dni pred termínom pojednávania.²⁵ O čo presne ide nevedeli, naznačovalo to iba číselné označenie ustanovení paragrafov zákona, z ktorých boli ich klienti obžalovaní. Do spisu sa obhajcom podarilo nahliadnuť až tesne pred pojednávaním.²⁶ Medzi dôkazmi našli iba oznámenie Ústredne štátnej bezpečnosti a jeden výťah nariadenia SNR o tom, že táto preberá na Slovensku všetku moc.

6. Predseda senátu Ján Terebessy a prísediaci sudcovia

Vec proti Dr. Vavrovi Šrobárovi a spol. bola pridelená a rozhodovaná osobitným senátom Krajského súdu v Bratislave (nazývaným i senát politický) na základe § 1 a 2 zák. č. 50/1942 Sl. zák. o pôsobnosti krajských súdov v pokračovaní pre trestné činy podľa zák. č. 320/1940 Sl. zák. a o osobitnom zozname obhajcov a podľa zák. č. 169/1941 Sl. zák. o urých-

lenom trestnom pokračovaní pri niektorých trestných činoch a vládneho nariadenia č. 167/1944 Sl. zák. o zmene a doplnení zákona o urýchlennom trestnom pokračovaní z 29. septembra 1944.

Predsedom senátu bol Ján Terebessy, referentom Jozef Igonda a členom senátu Ľudovít Rigan.²⁷ Ľudovíta Rigana menoval za člena osobitného senátu na Krajskom súde v Bratislave minister pravosúdia 15. decembra 1944. Na rozhodovanie veci Dr. Vavro Šrobár a spol. bol pridelený v dôsledku toho, že člen osobitného senátu Ján Mattoš ochorel.²⁸ Jozef Igonda považoval svoje menovanie za člena osobitného senátu Krajského súdu, ktorý mal súdiť vec Dr. Vavra Šrobára a spol., za dôsledok osobného nepriateľstva Štefana Tisu k nemu.²⁹

Predseda senátu Ján Terebessy bol skúsený, odborne erudovaný a na sudcovskej nezávislosti si osobne zakladajúci sudca.³⁰ Pochádzal zo šľachtickej rodiny s predikátom Túr-terebessy. Narodil sa v roku 1881 v Malackách v rodine staviteľa. Po skončení Právnickej akadémie v Bratislave nastúpil ako právny praktikant prípravnú sudcovskú službu na Krajskom súde v Bratislave. Ako auskultant pracoval na Okresnom súde vo Vyšnom Svidníku, na nitrianskej sedrii a tamojšom štátnom zastupiteľstve.³¹ Po zložení sudcovskej skúšky (1909) s výborným výsledkom³² bol menovaný štátnym zástupcom v Zlatých Moravciach, potom preložený v tejto funkcii do Bratislavy.³³ V roku 1921 bol povýšený do funkcie štátneho zástupcu VI. hodnostnej triedy s odôvodnením, podľa ktorého „*vyčníka mimoriadnou kvalifikovanosťou pre svoju odbornú vzdelanosť, výbornú usilovnosť a je celému štátnemu zastupiteľstvu v Bratislave oporou pri riešení prípadov, ktoré pre neznalosť reči a maďarských právnych pomerov sú českým referentom ťažko lúštitelné. Jeho lojalita je nepochybná*“.³⁴

V roku 1926 bol menovaný za tabulárneho sudcu sedrie v Bratislave a ako predseda trestného senátu vykonával službu na Krajskom súde v Bratislave.³⁵ Na Krajskom súde v Bratislave predsedal senátu v trestnej veci proti obž. Dr. Vojtechovi Tukovi (1929), najsledovanejšom procese v dejinách prvej republiky,³⁶ ktorého po deväťtyždňovom procese senát uznal vinným a odsúdil na 15-ročné väzenie (spoluobžalovaný Alexander Mach bol oslobodený). Sám Terebessy pri

porade senátu o vine obžalovaného Tuku hlasoval za oslobodenie spod obžaloby.³⁷ Tuka bol prepustený z väzenia v roku 1937 na základe amnestie prezidenta Beneša. Od roku 1932 bol Ján Terebessy pridelený k Najvyššiemu súdu v Brne ako referent trestného senátu, od roku 1937 ako radca Najvyššieho súdu.³⁸

Po vzniku Slovenského štátu Ján Terebessy pracoval ako sudca (radca) Slovenského najvyššieho súdu, od apríla 1940 ako senátny predseda.³⁹ V roku 1942 bol Tukom vymenovaný za predsedu komisie na prešetrenie korupcie pri arizácii Augustína Morávka, ktorý stál na čele Ústredného hospodárskeho úradu.⁴⁰ Spoločne s Pavlom Baginom, Štefanom Blažekom, Milošom Gašparcom, Štefanom Lubym (dekanom právnickej fakulty Slovenskej univerzity v rokoch 1942 – 45), Ctiborom Matuškovičom bol Ján Terebessy odborným poradcom Slovenského snemu.⁴¹

Na Slovenskom najvyššom súde bol predsedom I. trestného senátu, bol členom osobného senátu a kvalifikačnej komisie, predsedom redakčnej komisie zbierky trestných rozhodnutí najvyššieho súdu.⁴² Ján Terebessy bol ako predseda senátu najvyššieho súdu i členom ústavného senátu.⁴³ Bol ženatý a mal tri deti.⁴⁴

Ján Terebessy bol ministrom spravodlivosti dočasne („na čas nutnej potreby“) zo Slovenského najvyššieho súdu pridelený na Krajský súd v Bratislave ako predseda osobitného senátu, ktorú funkciu začal vykonávať 21. decembra 1944.⁴⁵

7. Pojednávanie pred osobitným senátom Krajského súdu v Bratislave

Podľa niektorých prameňov sa pojednávanie v trestnej veci proti obž. Dr. Vavrovi Šrobárovi a spol. začalo už 21. decembra 1944 a rozsudok bol vynesený na druhý deň.⁴⁶ Podľa spomienok obhajcu Aristida Jamnického bolo nariadené na 22. decembra 1944 o 9.00 hod. v pojednávacej sieni č. 141 na I. posch. Justičného paláca v Bratislave,⁴⁷ nepochybné však rozsudok bol vynesený 22. decembra 1944.

Pri príchode obhajcov v pojednávacej sieni už sedel vedúci Štátneho zastupiteľstva Karol Vagač a dvaja Gestapáci v civile, ktorí priviedli svedka Viliama Paulinyho z nemeckej väznice krajského súdu. Viliam Pauliny sedel medzi nimi.

Obhajcovia a vedúci Štátneho zastupiteľstva Karol Vagač čakali v pojednávacej sieni na príchod senátu. Senát vošiel presne o 9.00 hod. Predseda senátu otvoril pojednávanie, v krátkosti oboznámil vec a uviedol, kto z obhajcov bude obhajovať ktorého z obžalovaných. Konštatoval ďalej, že obžalovaní sa nedostavili, predvolanie im nemohlo byť doručené a oznámil, že sa bude pojednávať v ich neprítomnosti a vzhľadom na to, že pojednávanie je zo zákona neverejné, bude sa konať s vylúčením verejnosti.⁴⁸

Napriek tomu dvaja Gestapáci z pojednávacej siene nevysli a priebeh pojednávania si zapisovali. Čo nasledovalo, opísal advokát Aristid Jamnický v spomienkach takto: „Ešte prv ako stihol predseda senátu pokračovať, prihlásil sa o slovo obhajca

Urbánek a po zopakovaní konštatovania, že pojednávanie je neverejné, opýtal sa predsedu senátu, kto sú tí dvaja páni sediaci vzadu v pojednávacej sieni. Predseda senátu uviedol, že sú to príslušníci Gestapa. Urbánek pokračoval: „Pán predseda, zákon výslovne uvádza, kto môže byť prítomný na pojednávaní s vylúčením verejnosti. Zákon nikde neustanovuje, aby pri vylúčení verejnosti mohli byť prítomní členovia Gestapa, ÚŠB či polície. Trvám na tom, aby títo páni pojednávaciu sieň opustili, lebo my advokáti, nebudeme ochotní zastávať funkciu obhajcov pod kontrolou Gestapa!“ Predseda senátu oboch Gestapákov z pojednávacej siene vykázal. Počas celého procesu sedeli na chodbe na lavici. Ako dodáva Jamnický, „pri opúšťaní miestnosti jeden z ich, čiernovlasý muž malej zavalitej postavy, vrhol na advokátov zúrivy pohľad“.⁴⁹

Pojednávanie pokračovalo. Karol Vagač bol vyzvaný, aby predniesol obžalobu. Hoci by sa mohlo očakávať, že prednesie vzletný prejav, ktorým zatratí Povstanie, „ani poriadne nevstal zo stoličky a len tak, naklonený nad svojim stolom povedal iba dve slová. – Podľa obžaloby –“.⁵⁰

Viliam Pauliny ako svedok opatrne vypovedal o organizovaní a priebehu Povstania uviedol len to najnutnejšie, čo bolo aj tak preukázané inými dôkazmi. Otázky na svedka nemal ani štátny zástupca a ani predseda senátu. Ako spomína Jamnický, počas jeho výsluchu sa robili časté prestávky. Vtedy starý pán Pauliny rozprával, ale už súkromne o udalostiach počas Povstania. Ako svedok tak vlastne potvrdil iba to, kto z obžalovaných akú funkciu zastával, čo bolo aj tak zrejmé.⁵¹

Potom sa čítali zápisnice z výsluchov iných osôb a správy.⁵² Obhajcovia poukazyvali na to, že dôkazy sú nedostatočné na uznanie viny, na to, že obžalovaní sú neprítomní, nemôžu sa brániť, ako aj na to, že tí, ktorí by mohli obžalovaným priťažitiť, sú vlastne tiež sami spolupáchatelia, a preto ich výpoveď nemôže byť rozhodujúca.

Ako ďalej uvádza Jamnický: „V našich záverečných rečiach sme spustili stavidlá našej rozprávačskej schopnosti s celou sériou námietok, ktoré v tej dobe boli viac ako odvážne (...) dôvodil som aj tým, že v dobe Povstania bola vlastne obnovená na jeho území Československá republika a preto by sa mali riešiť štátoprávne otázky mimo trestného práva. Možno aj naše argumenty mohli mať akýsi vplyv na rozhodnutie senátu“.⁵³

8. Rozsudok

Rozsudok bol vynesený po dlhej porade senátu. Týmto rozsudkom⁵⁴ boli obžalovaní uznaní vinnými zo skutkov v zmysle obžaloby a ako hlavný trest im bol uložený trest, a to Vavrovi Šrobárovi doživotnej trestnice, Jánovi Ursínymu 30 rokov trestnice, Jozefovi Lettrichovi 25 rokov trestnice a ostatným obžalovaným 20 rokov trestnice a ďalej trest straty čestných práv občianskych, trest prepadnutia majetku. Trety odňatia slobody boli uložené podľa § 71 Tr. zák., § 1 ods. 2 zák. č. 320/1940 Sl. zák. o trestných činoch proti štátu a § 1 nariadenia s mocou zákona č. 166/1944 Sl. zák. o zmene niektorých ustanovení zákonov o trestných činoch spadajúcich

Odpis.

Č.J.Tk VII 1799/1944

6

V mene Republiky ! 1025

Krajský súd osobitný senát vyniesol dňa 22.decembra
1944 tento

r o z s u d o k :

Obžalovaní :

I. Dr. Vavro Š r o b á r , narodený 2. augusta 1867 v
Lískovej, príslušný do Bratislavy, naposledy bytom v Trenčian-
skych Tepliciach, t.č. na neznámom mieste, ženatý, univerzitný
profesor v.v. a kúpeľný lekár, náboženstva r.kat.,

II. Ján U r s í n y , narodený 10. októbra 1896 v Rakúši,
tamtiež príslušný a naposledy tamtiež bytom, t.č. na neznámom
mieste, ženatý, statkár, náboženstva ev.a.v.,

III. Dr. Jozef L e t r i c h , narodený 17. júna 1905 v Di-
viakoch, tamtiež príslušný, naposledy bytom v Bratislave, t.č.
na neznámom mieste, slobodný, advokát, náboženstva ev.a.v.,

IV. Dr. Ivan Š t e f á n i k , narodený dňa 9. septembra
1889 v Brezovej pod Bradlom, tamtiež príslušný, naposledy by-
tom v Bratislave, t.č. na neznámom mieste, ženatý, radca NSS,
náboženstva ev.a.v.,

V. Dr. Jozef Š o l t é s , narodený 1. mája 1909 vo Vrano-
ve, tamtiež príslušný, naposledy bytom v Nitre, t.č. na nezná-
mom mieste, slobodný, riaditeľ sladovne v Nitre, náboženstva
r.kat.,

VI. Dr. Ing. Peter Z a ť k o , narodený dňa 17. októbra
1903 vo Vavrišove, tamtiež príslušný, naposledy bytom v Bra-

pod urýchlené trestné pokračovanie z 29. septembra 1944 s použitím § 1 zák. č. 91/1934 Sb. zák. a nař. o ukladaní trestu smrti a o doživotných trestoch.⁵⁵

Skutkový stav bol preukázaný svedectvom Viliama Paulinyho, Jána Országa, Michala Očenáša, Kolomana Kysela, Ladislava Dopku, Júliusa Horvátha, Alexandra Sliuku, Martina Ježu, Jána Čecha, Ľudovíta Černu, Vojtecha Friedla.⁵⁶

Podľa § 1 ods. 2 zák. č. 320/1940 Sl. zák. o trestných činoch proti štátu sa za tento skutok potresce vinník doživotnou trestnicou, prípadne trestom smrti.

Vzhľadom na kvalifikáciu skutkov, z ktorých boli obžalovaní uznaní vinnými podľa § 1 ods. 2 zák. č. 320/1940 Sl. zák. o trestných činoch proti štátu, každému z nich teda bolo možné uložiť aj trest smrti, keďže všetci obžalovaní naplnili kvalifikovanú skutkovú podstatu trestného činu úkladov o republiku podľa § 1 ods. 2 písm. b) – g). Bolo totiž preukázané, že „podujatie“ (t. j. povstanie) nebezpečne ohrozilo samostatnosť a jednotnosť územia štátu, do značnej miery ohrozilo životy a majetok ľudí, obžalovaní naň zneužili brannú moc a použili na vojenský spôsob organizovaný zbor, vyvinuli pri svojom úkladnom podujatí násilný odpor proti brannej moci, došlo pri ňom k úkladným stykom s cudzou mocou a Šrobár, Ursíny, Lettrich naplnili aj § 1 ods. 2 písm. a), pretože boli vodcami alebo inými významnými činiteľmi úkladného podujatia.

Podľa nariadenia s mocou zákona č. 166/1944 Sl. zák. o zmene niektorých ustanovení zákonov o trestných činoch spadajúcich pod urýchlené trestné pokračovanie z 29. septembra 1944, v čase keď na celom území štátu platí stanné právo, v urýchlenom trestnom pokračovaní podľa zák. č. 169/1941 Sl. zák., kde zákon za čin spadajúci pod urýchlené trestné pokračovanie uvádza alternatívne dve trestné sadzby, treba použiť pri odsúdení obžalovaného vždy sadzbu prísnejšiu.

Vzhľadom na citované ustanovenia bol teda súd povinný uložiť odsúdeným ten z trestov, ktorý je prísnejší a mal preto všetkým obžalovaným uložiť trest smrti. Napriek tomu sudcovia našli spôsob, ako sa takémuto postupu vyhnúť:

Senát využil naďalej účinný prvorepublikový zák. č. 91/1934 Sb. zák. a nař. o ukladaní trestu smrti a o doživotných trestoch. Podľa § 1 tohto zákona namiesto trestu smrti uvedeneho v zákone uloží súd trest ťažkého žalára doživotného alebo dočasného od 15 do 30 rokov, ak sú poľahčujúce okolnosti tak závažné, že by trest smrti bol neprimerane prísny.

Neuloženie trestu smrti bolo v rozsudku odôvodnené tým, že sa nevyskytli iné priťažujúce okolnosti ako tie, ktoré už prišli do úvahy ako kvalifikačné okolnosti podľa § 1 zák. č. 320/1940 Sl. zák., ktoré pri výmere trestu nemožno znovu uvážiť. Ako poľahčujúce okolnosti vzal krajský súd do úvahy u všetkých obžalovaných mimo zachovalosti (t. j. bezúhonosti) tú okolnosť, že prejavili snahu chrániť životy, verejný a súkromný majetok. Vo vzťahu k obžalovanému Vavrovi Šrobárovi bolo prihliadnuté aj na jeho vysoký vek.

Nájdienie spôsobu ako neuložiť trest smrti bolo neskôr označené ako nadľudská úloha pre sudcov.⁵⁷ Samotná motivácia takéhoto rozhodnutia sudcov sa vysvetľovala jednak ich skrytými sympatiami k povstaleckej akcii, jednak aj subjektívnymi alibistickými pohnútkami vyplývajúcimi z budú-

cich politických konzekvencií vzhľadom na blížiaci sa front, ale aj obavou o osud tých obžalovaných, ktorí prípadne neopustili Slovensko, najmä Lettricha, o ktorom si sudca Rigan súkromne overoval, kde sa nachádza.⁵⁸

Podľa slov Ľudovíta Rigana „Súkromne som sa dozvedel, že niektorí z obžalovaných (údajne Lettrich a Štefánik) sa skrývajú na Slovensku, takže nebola vylúčená možnosť, že by prípadne boli chytení. Preto, jednak aby nebol daný právny základ pre ich usmrtenie, jednak zo zásadných dôvodov, aby sme prejavili, že činnosť obžalovaných nepokladáme za škodlivú pre slovenský národ, napriek ustanoveniu nariadenia s mocou zákona č. 166/44 Sl. zák. nevyniesli sme rozsudok smrti, ale uložili len trest na slobode, ktorý by aj v prípade zajatia niektorého obžalovaného, bol by mohol trvať len do oslobodenia“.⁵⁹

Ako zdôraznil neskôr práve sudca Rigan, „tým sme navonok vyjadrili vlastný skrytý dôvod, že išlo o politickú činnosť cieľom zachránenia slovenského národa a obnovenia Česko-slovenskej republiky.“⁶⁰

9. Reakcie v tlači

Vo štvrtok 21. decembra 1944 uverejnil denník Gardista článok *Odsúdení zradcovia*.⁶¹

Obžalovaných označil za „ľudí bez chrbtovej kosti“, „zapedancov“ a „exponentov pražského centralizmu“, ktorých „huckala Moskva a Londýn“ a bojovali za neslovenské záujmy. Ladenie článku ilustruje konštatovanie v ňom: „neslávne skončil ich banskobystrický puč a neslávne sa skončí aj ich diabolské dielo, lebo národ, ktorý toľko krívd vytrpel cez tisícročie a nezhylnul, nezhylnie ani v týchto krušných časoch vojny“.

V predposledný deň roku 1944 si Gardista v článku Na sklonku povzdychol nad stavom slovenského súdnictva pripomínajúc dávnejšie udalosti: „Mali sme v rukách celé vedenie komunistickej strany a nebolo súdu, ktorý by ho vedel odsúdiť.“⁶²

10. Odvolanie a sťažnosti

Podľa čl. I bod 2 vládneho nariadenia č. 167/1944 Sl. zák. z 29. 9. 1944 o zmene a doplnení zákona o urýchlenom trestnom pokračovaní v čase, keď na celom území štátu platí stanné právo, proti rozhodnutiam krajského súdu sa nepripúšťa opravný prostriedok.⁶³ Toto vládne nariadenie bolo vydané – ako sa konštatuje v jeho úvode – podľa § 1 písm. b) ústavného zákona č. 35/1944 Sl. zák. o osobitných ustanoveniach v pokračovaní na súdoch a úradoch za brannej pohotovosti štátu, podľa ktorého: „Za brannej pohotovosti štátu môže vláda nariadením ...b) upraviť vliv mimoriadnych pomerov spôsobených brannou pohotovosťou štátu na lehoty a na zachovanie termínov, na pokračovanie na súdoch a úradoch, ako aj upraviť ako a naľoľko zamedziť prípadné právne ujmy zo zameškania lehôt alebo termínov alebo z mi-

GARDISTA

Ročník VI., čís. 284

Štvrtok, 21. decembra 1944

Za 1 Ks

Odsúdení zradcovia

fr — Bratislava, 20. decembra.

S ľudmi bez chrbovej kosti, nestretáme sa iba v dnešnom bežnom živote, ale stretáme sa s nimi v histórii nielen slovenského národa, ale aj celého ľudstva. Poznáme ich najmä práve vtedy, keď sa na národ valí pohroma a kritické časy, keď sa rozhoduje o jeho budúcnosti. Tu sa v pravom zmysle ukáza ľudia bez chrbovej kosti a so širokým svedomím. Osobný prospech a výhody stávajú sa im vediacim pohybom, kým osud národa je im vecou celkom vedľajšou. Túžba po materializme a výhodnejšom postavení je im vrcholom maženia. Ešte dnes chodí okolo nás, poklonujú sa a uctieva, ešte stále sedia na teplých miestach a robia sa veľmi dôležitými a zodpovednými len preto, aby v kritické chvíli mohli zradit za tridsať judášskych strieborných.

V dejinách starého Grécka istotne najčirnejšou škvrnou je postava zradného Efilata. Peržani vtrhli na grécku zem a národ grécky postavil sa na odpor pod vedením spartakého kráľa Leonidas. Ďalší vývin thermopylskej tragédie poznáme. Počuje nás i varuje! Počuje v tom smysle, že grécke vojsko volilo radšej hrdiniskú smrť, než by zanechalo ústú a bojľu a tak utrávalo na kultúrny národ nepriateľské jarmo. V láske k vlasti a sebaobetovaní nepoznal grécky človek hraníc. V týchto čtenostiach bol vychovávaný od kolísky. No, na druhej strane zas pôsobil čiernym domom postava zradného Efilata. Tento za hrivnu zlata zradil všetko posvätné, čím ho zaviazoval česť a svedomie.

Podobných príkladov máme i v našej histórii. Veľa poturčenov, maďarov a hazzlikov, ďalej napredcovov pruského centralizmu a čechoslovácku národu sa medzi nami. Povedáme si túto skutočnosť otvorene! Dost bolo vtedo na slovenskom národnom tele v dávnej i blízkej minulosti. Ale ani predtým odolnosť, ktorí zradili svoj vlastný koreň a pôvod, národ slovenský nezahynul. Nemili si mená, obracali podľa konjunktúry kabáty, skrývali po vreckách legitiimity rôznych politických strán, aby sa pre každý možný prípad zachránili. Sikovne sa pohybovali vo výškach kruhových spoločenských, keď bolo zasa treba, nečítali sa v duchu hlavy medzi širšie vrstvy a tam rozdával svoje múdrosti. Ich zálibné svedomie všetko na svete mlieko, im nič nie je vzácne a posvätné, lebo za svojím cieľom sa bez dlhých okolkov ženú aj cez mŕtvolu. Slovenský národ poznal týchto ľstebrov a exponenťov pruského centralizmu veľmi dobre za minulých dvadsiť rokov. Nemali nič spoločného s týmto nečistým dielom individuál bez chrbovej kosti, lebo verili v božský a prirodzený zákon svojho vývinu, lebo verili, že len slobodný život a rozvoj v samostatnom štáte môže mu umožniť lepšiu budúcnosť!

Aj dnes huckajú tí isti ľudia. Lenže funkciu Prahy nateraz prevzal Moskva a Londýn. Všetci zapredanci slovenského národa súdruzi okolo Beneša a v nádeji na tučný hlt tvoria jeho kluku, neprestávajú ani teraz operovať a menom slovenského národa, hoci sami sa z neho vydiedli. Národ však nechce mať s nimi nič spoločného. Vie, že sa zapriahli do cudzej káry a bojujú za cudzie, neslovenské záujmy. Neslávne sa skončil ich banakobystričský púd a neslávne sa skončil aj ich diabolické dielo, lebo národ, ktorý toľko krivd vytýpel cez tisícročia a predsa nezahynul, nezahynie ani v týchto krušných časech vojny. Pôjde svojou jasnou cestou a nik to neodkloni od jeho priamej, pozitívnej línie vývinu. Podobne nemôžu o osude slovenského národa rozhodovať palatizáci červenej Kremli, ale s celou silou svojej jalovej propagandy vrhli na slovenský štát priveť trase, keď sa boľševici tisnú na jeho územie. Vraj, že dozrel už čas na rozhodný útok! Áno. My však odkaujeme týmto ľudom bez chrbovej kosti a bez svedomia, že jeho dozieť čas a národ sám definitívne zriekne s nimi! Burina zmizne nielen z našich miest a dedín, ale umlknú kúvlie hlasy aj za hranicami našej vlasti a Slovensko, zbavené parazitov a nepráznikov, si voľne vydechnie po toľkých úderoch a "vydobije si tie práva medzi ostatnými národmi sveta, ktoré mu ako národu patria.

Ofenzíva na západe pokračuje

Stále nálety nájako neoslabyli nemeckú vojnovú výrobu. Pokojne očakáva sa aj sovietska ofenzíva — Vydaný štart polovica úspechu

Z Berlína, 20. decembra. — Medzinárodná informačná kancelária oznamuje o boji na západe:

Vo veľkej bojovej oblasti Čech došlo aj večer k misijnym útokom pri Wilmu a na úseku Lúden—Linnich. Obce Wilmu museli sa pritom Nemei vzdať. Inak nemecké jednotky krvavo odrazili všetky útoky proti ich nátorovým pozíciám. Sústreďovanie veľkých anglických síl na pravom krídle druhej anglickej armády, ktoré možno už dlhú čas sledovať, naznačuje, že Angličania zamýšľajú nastúpiť

opäť až do nemeckého hlavného bojového poľa, potom však v rozhodných protitokoch miestnych nemeckých záloh museli opäť ustúpiť na pôvodné pozície, pričom palba nemeckých autonómických zbraní a pechotných diel, ktorá ich na ústupe pronesť odvolala, spôsobila im výskok krvavé straty.

Z Alasie došlo správy o ďalších bojoch iba z oblasti Kaiserbergu. Priamy útok na Kaiserberg, podporovaný pancierovou brigádou, strojkoal po strete 17 amerických bojových vozov. Taktú strojkoalová väčšia útočná akcia,

Vznikajú nové a nové stihacie lietadlá

asda v spolupráci a ľavým krídlom prvej americkej armády masový útok proti frontu na Ród. Nakoľko to nemecké operácie pripustia, načín ešte vyčkáť.

Boje na starej Maginotte

Na ľavok-sararom pohraničí fatisko bojov bol večer na úseku Bitchu a Weisenburgu, kým pri Dillingene a Saarlauteme došlo iba k bojom miestneho významu. Pri Bitchu silné americke sily a veľkým dosadením ťažkých zbraní napadli nemecké pozície v objektoch starej Maginottevej línie a zamýšľali tu vo veľkej akcii preraziť nemeckú ťažkovú systém. V niekoľkokrátových rozhodných bojoch, v ktorých útočníci utrpeli mimoriadne vysoké straty. Nemcom podarilo sa udržať všetky dôležité objekty a zahnať útočiacich Američanov na pôvodné výpadové pozície. Podobný útok, ktorý bol namierený z juhu proti Bitchu, strojkoal už na palbe nemeckých húnice a granátometov.

Aj na fronte západného valú severovýchod. ne od Weisenburgu vyzval sa a prudkých útokov 7. americkej armády ťažké a krvavé boje. Napriek dosadeniu početných špeciálnych pancierových vozov, Američaniaom sa núde nepodarilo zatlačiť nemecké línie. Dostali sa sice

príkom francúzskeho žoldnierske pluky utrpeli zvlášť vysoké straty. Pri Orbej nemeckí granátieri previedli úspešnú ošistovaciu akciu a získali početných zajatcov.

K nemeckej veľkej ofenzíve

K nemeckej západnej ofenzíve vojenský spolupracovník JNH Dr. Max Krull píše: O operatívnom priebehu nemeckého proti-útku medzi Vennom a Luxemburgom neboli oznámené ešte stále ani z jednej strany nijaké podrobnosti. Podľa mienkivosti na nemeckej strane možno usudzovať, že decemberová ofenzíva pokračovala priaznivo aj vo štvrtý deň potom, čo už v prvom nápre Nemci prerazili nepriateľské línie a rozšírili prvú americkú armádu generála Hodgesa vo dve časti. A hody to opäť eskadry nemeckých stíhačiek a bojových letov, ktoré chránili a zaberateľovali vzdušný priestor nad belgickou, kým diaľkové zbrane zvýšenou intenzitou ostreľovali dopravu a prístupovú sieť nemeckého nepriateľa v záreml. Na všetkých vojenských miestach ľahko badať spokojnosť, ktorou sa sleduje priebeh ofenzívy charakterizovanej zdarným maskovaním a prekvapujúcim štartom.

Likvidácia bulharskej inteligencie sa začala

Endové súdy v Bulharsku — Zrušenie domáceho väzenia bulharských ministrov

Z Viedna, 20. decembra. V Sofii začína sa boľševická tragikomédia, totiž prvé rokovanie ľudového súdu na odsúdenie „hlavných vlníkov“, ktorí sú zodpovední za „vydanie Bulharska fašizmu“. Je to len prvý veľký akt na začiatku definitívnej likvidácie bulharskej inteligencie. Zrušením ľudových súdov, čo sa stalo na výslovne želanie Moskvy, uvoľnili komunisti vo vláde svoje vlnaté náčelníka a ovedčenia zo líd, lebo minister vnútra Juvov a prave tak generálny tajomník vládneho červenej frontu Červenkov a direktor rozhlasu Wastel sa začiatku svojej vlády stále stárvnostne združovali, že o nejakú boľševizáciu Bulharska nemôže byť reč. Keď direktor soľského rozhlasu pokladal za potrebné zdávať, že komunisti môžu čakať a že sa nepoháňajú, robil tak proti svojmu svedomiu len preto, aby nepriostroval napätie medzi komunistami nie v poslednej miere preto, aby utišil živly, ktoré sa stavaly na odpor boľševizácii. Komunisti v Bulharsku siali vištor, no budúť tak búrku. Endovými súdmi dokazujú, že v Bulharsku to pôjde tak, ako v

Rusku a vo všetkých týchto krajinách, kde sa boľševizmus zahľenil, totiž odstráni sa všetky sily, ktoré boli proti boľševizmu, sú proti nemu, poťažne raz by proti nemu mohli povstať. 20. decembra začína sa prvý súd nad tými politickými, ktorých boľševizmus pokladá za dôkazateľne za starých protivníkov.

Reuter oznamuje zo Sofie: Státny zástupca pri národnom súdnom dvore Petrov oznámil, že bolo zrušené domáce väzenie 8 bývalých členov bulharských kabinetov, ktorí sú teraz slobodní, lebo dali čestné slovo, že nebudú a v prípade potreby sa dostavia pred národný súdny dvor. Sú to ministri: Muravjev, Mušanov, Gušjev, Pavlov, Gušujov, Danakov a Popov. Súhlasne sa uvádza ich zbavenie súkromným majetkom.

Sabotáž v Rusku

Podľa správy soľského rozhlasu, v rafinéri na petrolej v dunajskom prístave Rusku vypukol ohrovsý požiar. Doteraz padlo za obeť plameňom 270 vagónov nafty. Bulharská policia stihla, že ide o sabotáž.

Lebo veď už teraz prejavuje sa táto ofenzíva aj na susedných frontových úsekoch, najmä v oblasti východne od Čach. Ide Američania sice medzi Gellenkirchenom a Linichom, ako aj západne od Dürrenu stále útočia, ale nezískali nijaké podstatné zmeny frontovej situácie. Aj na Saare, pri Bitchu a ďalej v rýnskej nížine severne Hagenu boje zachovávali si charakter pomenej vojny, kým na fronte v strede a Hornom Alaske, ktoré teraz v celej šírke prevzali Francúzi, ťažko sa útočníci bránia proti nemeckému často úspešnému protitaku.

Medzi prvú starosť nepriateľa nad nemeckou ofenzívou patrí údiv nad jej plánovaním, prípravou a prevádzkaním, v ktorom vidieť majstrovské dielo nemeckého vodcovského umenia. Okrem toho nespúšajú so zreteľa, že ťažak Sovietov na nemecký front v juhovýchode trvá, a že sa Sovietem severovýchodne od Budapešti a na Slovensku podarili malé územné zisky. I keď ich útoky v konečnom výsledku stroškoveli, alebo, ako napríklad pri Šahách, nepriateľ svoje útoky musel zastaviť a v nemeckých protitokoch nadolodnúť územie, opäť smutit, hovnisť tak Nemci bezpečne rátajú s boľševickou veľkou ofenzívou. Nemecká vojnové vedenie toto zakalkulovalo do svojich plánov. Ofenzíva na západe uskutočňuje sa s oddielmi, ktoré boli pripravené pre tento rozhodný cieľ, bez toho, že by iné frontové úseky tým boli oslabené, čo je ďalším dôkazom toho, že útoky nepriateľa na západnom fronte, ktoré robil po také dlhé týždne a v ktorých rýchlo spotreboval svoje sily, nedosiahli žiaducí účelov na nemecké sväzky. Tieto naopak a neoslabenou bojovou silou vykonávajú už akorľak na nepriateľské línie mimo ofenzívneho frontu. Takto dnes už iba skutočnosť operatívnej aktivity nemeckej brannej moci má svoje účinky a má taktú celý rad ľudí, ktorým sa nepriateľ oddával pod dojomom optimizmu, ktorý jeho vedenie vedome propagovalo. Takto padajú nádeje, na ktorých staval aj svoju politickú budúcnosť budúcnosť. Dnes svet vidí, že nemecké vedenie vzalo iniciatívu vojny opäť pevne do rúk, vidí, že nepriateľská letecká ofenzíva nemohla podmiť nemeckú strojársku produkciu a že najmä vzdušná zbraň na podstatne znižovala, že Nemecko má nielen operatívne zálohy, pomocou ktorých môže uzavierať frontové vlny, ale že vyvíjalo a mohlo dosadiť celú útočnú armádu bez vedomia nepriateľa, takže opatrenia podľa nového vojnového nasadenia dokazujú tu dnes, že boli úplne oprávnené. Časový zisk, ktorý Nemci utýkli pri tutej obrane v posledných mesiacoch, nemeckou ťažnou ofenzívou sa značne zväčšuje s účinkom úľavy.

Schôdzka troch ešte nie je určená

Z Amsterdamu, 20. decembra. — Podľa Reutersovej správy z Washingtonu, prezident Roosevelt na ťažovej konferencii vyhlásil okrem iného, že dátum schôdzky troch nie je ešte stanovený.

De Gaulle neuznáva Franca

Z Amsterdamu, 20. decembra. — Podľa parížskeho rozhlasu, francúzsky minister zahraničných vecí Bidault pred poradným soorom vyhlásil, že jeho vláda neuznáva de facto situáciu vo Španielsku.

Bidault údajne vyhlásil aj toto: »Francúzsko nikdy neužije obsadenie Tangery za hotovú skutočnosť«.

Smutné šieste vojnové Vianoce v Anglicku

Z Bernu, 20. decembra. — V článku o šiestych vojnových Vianociach v Anglicku, londýnsky spravodajca časopisu „Reuter Nachrichten“ píše, že tohto roku nechce sa prejavovať nijaká skutočná vianočná nálada. Vianoce pripomínajú stísnenosť, politická kríza stále ťažko ležala na všetkých. Koniec vojny sa stáva stále vzdialenejším cieľom. Triumfujú ťa ti, ktorí rátať s tým, že iba rok 1946 bude znamenat koniec hrôzy a šľaty. Toto náda, sa u všetkých prejavovať ako ťažké bremeno pre zasľavajúce Vianoce. Jedná, že ostáva, je oddať sa nádeji, že sa zasa všetko skončí lepšie ako to teraz vyzerá.

Štefan Tiso (1897 – 1959),
predseda vlády [13]

Hanns Elard Ludin (1905 – 1947),
nemecký vyslanec na Slo-
vensku [14]

Hermann Höfle (1898 – 1947),
generál SS [15]

moriadnych pomerov a ako napraviť právne ujmy, ktoré už prípade vznikli“.

Podľa dôvernej správy prokurátora Vagača z 22. decembra 1944 adresovanej Hlavnému štátnemu zastupiteľstvu v Bratislave bolo konštatované, že čo do kvalifikácie boli obžalovaní uznaní vinnými podľa obžaloby, skutkový stav bol v podstate zhodne ustálený s obžalobou. Šrobár bol kvalifikovaný ako vodca a ostatní ako význační činitelia úkladného podujatia. Ďalej bolo v správe uvedené, že po vyhlásení rozsudku „obhajcovia zahlásili odvolanie, pretože vlád. nar. 167/1944 Sl. zák. nemohla byť odňatá možnosť odvolania, nakoľko ústavný zákon č. 35/1944 Sl. zák. na toto vládnu nezmocnil. Pre prípad, že by tomuto bolo vyhovie, bol som nútený aj ja zahľásiť odvolanie. (...) Krajský súd odvolania odmietol a proti jeho uzneseniu obhajcovia aj verejný obžalobca zahlásili sťažnosť“.⁶⁴

Krajský súd zahlásené odvolania odmietol s poukazom na čl. I ods. 2 vl. nar. 167/1944 Sl. zák. Proti tomuto uzneseniu ohlásili obhajcovia sťažnosť, ktorú krajský súd prijal.

Medzitým boli Vianoce a obhajcovia čakali na doručenie písomného vyhotovenia rozsudku, no nič neprichádzalo. V justičných kruhoch sa povrávalo, že rozsudok považujú Nemci za škandalózne mierny, ale nič konkrétne sa obhajcovia nedozvedeli.⁶⁵

Podpisovanie rozsudku sa zdržiavalo do 2. januára 1945, kedy na viaceré urgencie sudcovia podpísali rozsudok vyhotovený referentom Jozefom Igondom. Spisy boli hneď na to zanesené na Hlavný súd v Bratislave a odovzdané predsedovi senátu Štefanovi Knotekovi.⁶⁶ O podanej sťažnosti obhajcov proti uzneseniu krajského súdu o odmietnutí odvolania a v prípade jej úspechu aj o podanom odvolaní totiž patrilo rozhodnúť Hlavnému súdu.

11. Nóta z Nemecka

Nemecký vyslanec na Slovensku Hanns Elard Ludin informoval telegraficky o rozsudku hneď v pondelok 25. decembra 1944 ríšskeho ministra zahraničia Joachima von Ribbentropa. V tom čase ešte písomné vyhotovenie rozsudku

nebolo hotové. Nie je celkom zrejmé odkiaľ a aké informácie o ňom mal.

Ribbentrop reagoval telegramom z 30. decembra 1944, v ktorom uviedol, že rozsudok „vrhá charakteristické svetlo na vývoj na Slovensku. Je pre nás úplne neúnosné, aby v krajine, v ktorej sme krvou svojich vojakov znovu nastolili pokoj a poriadok, hlavný vodca pučistov bol odsúdený na doživotný žalár“ (...) „Prosím vás, aby ste ihneď vyhládali prezidenta a po ňom ministerského predsedu a vyhlásili im v mene ríšskej vlády celkom precíznou a veľmi dôraznou formou s odovzdaním rovnako znejúceho záznamu toto:

Ríšska vláda vzala na vedomie rozsudok proti Šrobárovi s najväčším počudovaním. Odsúdenie tohto hlavného pučistu na doživotné väzenie je úplná nemožnosť, ba priamo fraška. Po tom, ako bol puč na Slovensku porazený zásahom Nemecka, teda predovšetkým krvou nemeckých vojakov, možno pokladať rozsudok proti hlavnému vodcovi pučistov iba za urážku nemeckej brannej moci. Ríšska vláda preto musí žiadať, aby a) ihneď, a to najneskôr v priebehu troch dní po odovzdaní Vášho vyhlásenia, bol vytvorený nový súd ad hoc akéhokoľvek druhu, ktorý v tej istej lehote odsúdil Šrobára na smrť; ďalej musí byť tento rozsudok smrti ihneď na Slovensku uverejnený.

b) Ríšska vláda musí ďalej trvať na tom, aby tí traja sudcovia trestného senátu, ktorí vyniesli rozsudok nad Šrobárom na doživotné väzenie, boli okamžite prevezení do koncentračného tábora.

Trestným senátom vynesený rozsudok je priam pozvaním pre všetky nepokojné živly na Slovensku na nový puč, takže spomínané požiadavky ríšskej vlády sú v najvlastnejšom záujme slovenskej vlády a Slovenského štátu.“⁶⁷

Zároveň Ribbentrop žiadal veľvyslanca Ludina, aby spolu s Hermannom Höflem prišiel do Berlína dohovoriť postup, aby „sme veci v Bratislave priviedli na správnu koľaj“ s tým, aby oznámil aj prezidentovi Tisovi, že bol do Berlína povelaný.

Hanns Elard Ludin odovzdal text rovnakého znenia ako demarš 31. decembra 1944 o 14.30 v prítomnosti prezidenta Tisu predsedovi vlády.⁶⁸ Predsedom vlády bol vtedy dlhoročný sudca a dovtedy predseda Hlavného súdu v Bratislave Štefan Tiso.⁶⁹

Ako neskôr vypovedal Štefan Tiso⁷⁰ pred Národným súdom, na Silvestra v nedeľu doobedu mu domov zatelefonoval Ludin, aby prišiel k prezidentovi, pretože im chce niečo povedať. Tam bola demarš prečítaná. Podľa svojej výpovede Štefan Tiso reagoval na požiadavku zmeny rozsudku a zatknutia sudcov krajského súdu tak, že povedal Ludinovi, že to „nespraví, pretože je to proti zákonu. Rozsudok je rozsudok a ja som sudca a preto žiadam, aby som bol zbavený funkcie“. Na to Ludin povedal, že to mu neradí a aby to nerobil. Štefan Tiso mal ešte – podľa svojej výpovede – navrhnúť, keďže takýto postup považoval za nezákonný, aby vec bola vyriešená prijatím riadneho zákona a keď zákon vyjde, bude pokračovať podľa neho.

Štefan Tiso si do denníka (s dátumom 1. januára 1945) napísal: „Včera bol demarš od nemeckej vlády pre Šrobárov rozsudok (...) Tri dni vypršia v stredu o 14,30 hod. Demarš bol prednesený u prezidenta v mojej prítomnosti. Žiadajú hneď zavrieť (koncentrák) sudcov, ktorí vyniesli ten rozsudok. Situácia napätá.“⁷¹

12. Zaistenie sudcov

Ľudovíta Rigana zadržali 3. januára 1945 o 15.00 hod. orgány ÚŠB v jeho byte, previezli ho do väznice na Policajnom riaditeľstve a nasledujúci deň boli sudcovia dodaní do zaisťovacieho tábora v Ilave, kde boli zaistení do 13. marca 1945.⁷² Zatknutí boli i Ján Terebessy a Jozef Igonda.

O ich zatknutí, resp. väzbe, nerozhodoval súd. Využitý bol inštitút preventívnej väzby v osobitnom zariadení podľa vládneho nariadenia č. 32/1939 Sl. zák., ktoré umožňovalo rozhodnutie o takejto väzbe ministrovi vnútra v prípade, ak osoba svojou činnosťou vzbudila vážnu obavu, že bude prekážkou budovania Slovenského štátu.

Väznení sudcovia sa márne 21. januára 1945 obrátili listom na Štefana Tisu, v ktorom ho – aj ako svojho rezortného ministra – prosili o zrušenie zaistenia a argumentovali vážnymi dôvodmi, najmä o ohrození svojho zdravia.

Ján Terebessy v liste z 13. februára 1945 zaslanom ich kolegovi Štefanovi Moysovi, senátnemu predsedovi a šéfovi prezídia Najvyššieho súdu, aj v mene Jozefa Igondy a Ľudovíta Rigana, okrem iného píše: „(...) strácame už nádej na skoré prepustenie (...) Teba ako aj ostatných našich kolegov prosíme, aby ste na nás nezabudli a aby ste aj naďalej viedli v patrnosti náš trpký osud, ktorý nás tak nezaslúžene postihol (...) Môžeš si predstaviť ako pôsobí na nás, ktorí sme zbavení osobnej slobody a sme nútení žiť v prostredí pre nás tak nevhodnom a ponižujúcom – tá okolnosť, že zo dňa na deň čakáme hodinu nášho vyslobodenia – ale márne. Je to až k zúfaniu, že my, ktorí sme dlhé roky, ba ja celý život, venovali nestrannému prislúhovaniu spravodlivosti, nemôžeme sa jej dovoliť, ba nemôžeme dosiahnuť aspoň to, aby sa voči nám pokračovalo podľa princípu *aequity*. (...) Nezazlievaj nám tieto naše ponosy, ale naše položenie je opravdu kruté a najmä v terajších osudových časoch ťažko dolieha nie len na nás, ale aj

na naše rodiny (...).“⁷³ List prešiel cenzúrou, na rube obálky boli uvedené údaje odosielateľa: Ján Terebessy, senátny prezident Najvyššieho súdu, Ilava, Koncentračný tábor.“

Prepustení zo zaistenia boli až 13. marca 1945.

13. Zmena právnej úpravy

Slovenská vláda zasadala na Silvestra popoludní.

Podľa § 2 zákona č. 200/1944 Sl. zák. prijala 31. decembra 1944 nariadenie, ktorým sa menia predpisy o urýchlennom trestnom pokračovaní. Bolo uverejnené v číastke 58 pod č. 255/1944 Sl. zák. vydané dňa 31. decembra 1944 a nadobudlo účinnosť dňom vyhlásenia. Pozostávalo z dvoch paragrafov. Ustanovenie § 1 ods. 1 znelo: Minister pravosúdia môže nariadiť revíziu rozsudkov vynesených po 1. septembri 1944 v trestných veciach podľa predpisov o urýchlennom trestnom pokračovaní, do jedného roku od ich právoplatnosti. Podľa § 1 ods. 2 preskúmanie rozsudkov vykoná osobitný revízny senát, zriadený pri Najvyššom súde v Bratislave s pôsobnosťou pre celé územie štátu. Podľa § 1 ods. 3 revízny senát sa skladá z predsedu – sudcu z povolania a štyroch prísediach. Predsedu, prísediach ako aj potrebný počet náhradníkov menuje a odvoláva minister pravosúdia. Podľa § 1 ods. 4 revízny senát rokuje v neverejnom zasadnutí a uznáva sa väčšinou hlasov; podrobnosti o spôsobe rokovania a uznávania sa určí minister pravosúdia. Podľa § 2 prísediaci osobitného revízneho senátu pred nastúpením svojej funkcie skladajú do rúk predsedu revízneho senátu prisahu tohto znenia: Prisahám na Boha živého, že ako člen revízneho senátu budem nestranne a svedomite podľa platných zákonov a svojho najlepšieho presvedčenia rozhodovať a ničím sa nedám odvrátiť od svedomitého plnenia svojich povinností. Tak mi Pán Boh pomáha.“

Na Nový rok 1945 sa už pracovalo na vytvorení osobitného revízneho senátu.⁷⁴

14. Porada u Štefana Tisu

Predseda vlády Štefan Tiso zatelefonoval 2. januára 1945 senátnemu prezidentovi na Hlavnom súde v Bratislave Štefanovi Knotekovi, oznámil mu, že mu dôjdu spisy vo veci Dr. Vavro Šrobár a spol. a požiadal ho, aby bol jeho senát v pohotovosti, pretože je podaná sťažnosť proti uzneseniu o odmietnutí odvolania, ktorú má jeho senát okamžite vybaviť a potom o 16.00 hod. ten deň má spisy osobne odovzdať jemu do rúk.⁷⁵

Senát Hlavného súdu vo veci rozhodol (rukopis prvopisu uznesenia č. j. Ts I 1/45 z 2. januára 1945) ešte 2. januára 1945 tak, že sťažnosť obhajcov i štátneho zastupiteľstva na neverejnom zasadnutí podľa § 379 ods. IV Tr. por. zamietol.⁷⁶

Priebeh stretnutia u Štefana Tisu v budove predsedníctva vlády o 16.00 hod. opísali jednotliví pozvaní – senátny prezí-

dent Hlavného súdu Štefan Knotek, radca Najvyššieho súdu Karol Seichert a generálny prokurátor Alojz Pojtek – takto:

Podľa toho, čo uviedol neskôr Knotek: Štefan Tiso im trom hovoril o prijatí vládneho nariadenia o zriadení revízného senátu a vyslovil sa, že rozsudok vo veci členov SNR „spôsobil v istých kruhoch veľké rozhorčenie“, čo znamenalo v kruhoch nemeckých a že „dostal trojdňovú lehotu, ktorá vyprší na druhý deň o 14.00 hod. a do tej doby musí byť zmenený rozsudok všetkým obžalovaným a ten môže byť len na trest smrti“. Ďalej prehlásil, že „nechal zatknúť sudcov, ktorí vyniesli predchádzajúci rozsudok a nechá zatknúť aj ďalších, trebárs aj polovicu sudcov a nahradí ich laikmi, ak nebudú pokračovať podľa jeho rozkazov“. Pritom prehlásil že jemu „sa jedná predovšetkým o blaho národa aj za cenu straty neodvislosti súdnictva.“ Prehlásil, že učinil všetky patričné opatrenia, aby na druhý deň ráno o 8.00 hod. zasadal senát v budove najvyššieho súdu a do 12.00 hod. musí byť senátom rozsudok hotový a znovu prízvukoval, že ten „musí byť na trest smrti, lebo členovia senátu pochodia tak ako členovia, ktorí vyniesli predchádzajúci rozsudok“. Zároveň Štefan Tiso dodal, že „tento revízny senát je určený len pre tento prípad a dúfa, že viackrát už nebude zasadať“. Z porady odchádzal Knotek s generálnym prokurátorom Pojtekom, o ktorom uviedol, že bol veľmi deprimovaný a povedal, že hneď ide za Matuškovičom, ktorého poverí, aby ho zastupoval ako verejný obžalobca pri najvyššom súde. Rozlúčili sa pri dome, kde Matuškovič býval.⁷⁷

Karol Seichert, radca Najvyššieho súdu, dostal predvolanie písomne. Doručili mu ho v utorok 2. januára 1945 zamestnanci z ministerstva pravosúdia. Podľa predvolania sa mal dostať o 16.00 hod. do úradnej miestnosti predsedu vlády na ministerstve zahraničných vecí. Ďalej o tomto stretnutí uviedol, že na porade s generálnym prokurátorom Alojzom Pojtekom a senátnym prezidentom Karolom Seichertom Štefan Tiso povedal, že „my sme na zmenu rozsudku vo veci dr. Šrobára a spol. na trest smrti dostali lehotu tri dni, ktorá uplynie zajtra v stredu o 14 hod. odpoľudnia. Preto som musel zvolať ministerskú radu na Silvestra. Radili sme sa o spôsobe, ako by sa dal tento rozsudok zmeniť, keďže je právoplatný. Ministerická rada sa uzniesla, aby bol zriadený revízny senát na najvyššom súde, ktorý by na príkaz ministra pravosúdia mohol, preskúmať vec osobitného senátu Krajského súdu, na Nový rok bola vypracovaná osnova nariadenia a a formálne predpisy a zajtra sa musí o 8 hod. pojednávať a do 12 hod. musí byť vynesene rozsudok“. Na to Štefan Tiso nechal zavolať prítomných a ich náhradníkov. Tento raz nehovoril už nič o trojdňovej lehote, ale začal tým, že rozsudok osobitného senátu vzbudil v určitých kruhoch rozruch a že je treba rozsudok zajtra zmeniť. Potom povedal doslovne: „Rozkaz je trest smrti a kto neposlúchne, toho nechám zavrieť. Tých troch pánov, ktorí tak súdili už som zavrieť nechal a už aj sedia“. Na to povedal radca najvyššieho správneho súdu, Alojz Buček:⁷⁸ „Ale pán predseda vlády, to je kruté.“ A Štefan Tiso doslovne: „Či je to kruté, alebo nie, ja nechám zavrieť každého sudcu, ktorý nebude súdiť ako ja chcem, bárs aj polovicu a nahradím ich laikmi. Ako bývalý sudca som si dobre vedomý svojich slov,

avšak vyžaduje to blaho národa“. Po zostavení senátu na zajtra a krátkej debate, Štefan Tiso odišiel. „Shováral som sa ešte s generálnym prokurátorom dr. Pojtekom, ktorý mi vravel, že ide hľadať svojho námestníka dr. Matuškoviča, aby sa zúčastnil pojednávania. Nepochyboval som v najmenšom o tom, že lehotu dali Nemci a ani o tom, že sa vyhrážali zrušením civilných trestných súdov a zavedením trestných súdov nemeckých. Rovnaký dojem mal z toho aj dr. Pojtek, čo mi i povedal.“⁷⁹

Podľa generálneho prokurátora Alojza Pojteka,⁸⁰ ktorý bol zavolaný k Štefanovi Tisovi na 15.30 hod., Štefan Tiso povedal, že vo veci pučistov musí byť zajtra rozsudok zmenený na trest smrti, „to ja vám prikazujem, aby na pojednávaní zajtra generálne štátne zastupiteľstvo žiadalo trest smrti. Tieto slová povedal rigoróznym spôsobom, rozkazovačne, že ten rozsudok je veľmi mierny, keď pučisti narobili toľko škody“. Sudca Karol Seichert prišiel až neskôr. „Keď tam už bol, ja som sa spýtal, čo ak revízny senát rozsudok zajtra potvrdí? Na to Tiso povedal, že musí byť vynesene rozsudok smrti, sudcovia musia poslúchať, ak nie budú zavretí tak ako už boli zaistení, tak ako tí traja, čo už sedia. Potom prišli prítomní. Keď som odtiaľ odišiel, išiel som do bytu Ctibora Matuškoviča,⁸¹ ktorého som ale doma nenašiel a preto som tam nechal vzkaz u jeho pomocníka v domácnosti, aby ma navštívil v mojom byte ešte dnes večer, lebo že ho potrebujem v súrnej záležitosti. Večer ku mne prišiel a ja som mu odovzdal odkaz od predsedu vlády a dal mu príkaz, že bude zastupovať zajtra verejnú obžalobu a bude navrhovať trest smrti. Bolo na ňom vidieť, že to veľmi nerád robí, ale povedal, že poslúchne a pôjde. On inak urobiť nemohol, lebo sme boli len dvaja referenti a ja som bol jeho šéf.“⁸²

Sám Matuškovič k tomuto rozhovoru dodal, že Pojtek sa vyjadril tak, že „on je chorý človek, nemôže tam ísť a navyše Šrobára osobne pozná a povedal aj to, že to bude len rozsudok papierový, pretože všetci obžalovaní sú už za hranicami. Čo presne sa stalo so sudcami, ktorí rozhodovali na Krajskom súde sme vtedy nevedeli, myslelo sa, že sú buď zavretí, alebo do Nemecka odvezení, pretože sa vedelo celkom určite, že sa s nimi niečo stalo, ale nikto nevedel povedať presne čo.“⁸³

Návrh ministerstva pravosúdia na revíziu procesu bol odvodnený tým, že trest je nedostatočný, pretože u obžalovaných sú len okolnosti príťažujúce – značná majetková škoda, veľké straty na životoch a obžalovaní nemajú žiadnych poľahčujúcich okolností.⁸⁴

15. Pojednávanie pred revíznym senátom najvyššieho súdu

Podľa spomienok Aristida Jamnického: „Skoro ráno 3. 1. 1945 zazvonil telefón a ozval sa sekretariát najvyššieho súdu. Neobvykle úradným tónom mi oznámili, aby som sa ihneď, ale najneskôr do deviatej hodiny, bezpodmienečne dostavil vo vlastnom záujme na sekretariát. Nevedel som o čo ide, lebo dôvod mi odmietli prezradiť. Na najvyššom súde sme sa zase stretli štyria advokáti, takže sme hneď vedeli o čo ide. Privítal nás

námestník generálneho prokurátora Ctibor Matuškovič, ktorý nám s viditeľným vzrušením oznámil: „Chlapci, zle je. Môžete sa pobaliť a chystať do Ilavy. Terebessy, Igonda a Rigan sú už tam ... vláda na základe ostrého nemeckého protestu musela mať na Silvestra mimoriadne zasadanie a vydala nariadenie o možnosti revízie rozsudkov osobitným senátom. O revízii má rozhodovať osobitný senát najvyššieho súdu. Dnes do dvanástej hodiny musí byť vyneseny nové rozsudky. Vo vašom vlastnom záujme vás žiadam, aby ste nevznášali žiadne námietky a obmedzili sa len na prípadne poľahčujúce okolnosti.“⁸⁵

Podobne toto stretnutie neskôr opísal sám Matuškovič, podľa ktorého dodal i to, že príkaz na zmenu rozsudku na trest smrti dal Štefan Tiso, ktorý výslovne uviedol, že ak nebude do dvoch hodín splnený, „Nemci rozpustia súdy a budú súdiť oni a od toho závisí blaho slovenského národa a že ak sa to, čo nariadil, nestane, urobí so sudcami to, čo urobil so sudcami, ktorí súdili v I. stolici a že rozsudok bude aj tak len na papieri, keďže obžalovaní sú už v cudzine“.⁸⁶

Najvyšší súd v tom čase sídlil v budove Hlavného súdu na Michalskej 1. Tu sa o deviatej hodine v pojednávacej sieni zhromaždili obhajcovia a spolu s Matuškovičom čakali na príchod revízneho senátu.

Predsedom revízneho senátu bol predseda trestného senátu najvyššieho súdu Karol Seichert. Zo štyroch prísediach mal právnické vzdelanie iba jediný – Alojz Buček, v tom čase sudca na Najvyššom správnom súde. Ďalšími členmi boli zástupcovia Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, Hlinkovej gardy a Deutsche Partei. Jeden z nich v uniforme Hlinkovej gardy sa volal Malý,⁸⁷ ostatní boli obhajcom neznámi.

Pojednávať sa nemohlo začať, pretože vládne nariadenie o zriadení revízneho senátu ešte nebolo vydané v Slovenskom zákonníku. Nervozita stúpala. Okolo pol jedenástej priniesol zamestnanec tlačiarne v montérkach prvé kefové odtlačky⁸⁸ príslušnej čiastky Slovenského zákonníka. Vtedy sa s obsahom tejto normy mohli po prvý raz oboznámiť aj obhajcovia, ktorí dostali i jeho výtlačky.

Predseda senátu Seichert otvoril pojednávanie, oboznámil obsah vládneho nariadenia. Obsah spisu zreferoval sudca Buček, zreferoval i obsah a dôvody rozsudku osobitného senátu Krajského súdu v Bratislave a návrh ministra pravosúdia na revíziu rozsudku. Ctibor Matuškovič predniesol obžalobnú reč a žiadal udeliť trest smrti. Túto reč predniesol veľmi ťažko, zrejme rovnako znášal aj svoju prítomnosť na tomto pojednávaní.⁸⁹

Obhajcovia boli požiadaní o vyjadrenie k návrhu. Obhajca Ivan Urbánek (ľudák) označil celé pojednávanie za zmätočné a protizákonné.⁹⁰ Podľa spomienok Jamnického sa to stalo takto: „Na to sa o slovo prihlásil Ivan Urbánek, ktorý veľmi rád rečnil, a situáciu zdramatizoval, ak sa dobre pamätám, týmto prejavom: „Pán predseda! Konštatujem, že celé toto pojednávanie je zmätočné a protizákonné. Keď som toto nariadenie s mocou zákona, ktorého tlačiarenská farba je ešte mokrá, podrobnejšie prečítal, zisťujem, že minister spravodlivosti má právo nariadiť revíziu rozsudkov do jedného roka od ich právoplatnosti. Konštatujem, že rozsudok, ktoré revíziu minister nariadil, nie je ešte právoplatný. Čudujem sa, že pán minis-

Ctibor Matuškovič (1899 – 1962),
námestník generálneho prokurátora Slovenskej republiky
v rokoch 1939 – 1945 [16]

ter, povolaním sudca, túto skutočnosť prehliadol. – Ako to, že rozsudok nie je právoplatný?, opýtal sa predseda senátu Seichert. – Prosím pokračujem – povedal JUDr. Urbánek – My obhajcovia a štátny zástupca sme podali odvolanie,⁹¹ ktoré má odkladný účinok na právoplatnosť rozsudku – Predseda poznamenal: – Áno, ale odvolanie ako neprípustné zamietli. – JUDr. Urbánek replikoval: – To je pravda, ale my obhajcovia sme po odmietnutí odvolania proti tomuto uzneseniu podali sťažnosť, ktorá má ďalší odkladný účinok na právoplatnosť rozsudku a o tejto sťažnosti doteraz rozhodnuté nebolo. Slávny najvyšší súd! Musím trvať na prejednaní tejto námietky (...) Nemôžem pripustiť, aby sa raz história pozastavila nad touto nezákonnosťou, ktorej sa súd dopustil za prítomnosti nás obhajcov a najmä preto, že sme sa proti tomu neohradili. – Bolo vidieť, že sudca Seichert je vo veľkých rozpakoch. Vzal spisy a povedal: – Poradíme sa. – Senát sa utiahol do vedľajšej miestnosti. Zrazu sme počuli klopanie písacieho stroja.⁹² Predseda si nás potom k sebe zavolať a povedal: – Páni obhajcovia, vidíte aká je teraz situácia. Nerobte nám ťažkosti. Ja vás osobne prosím, prevezmite teraz aj so zástupcom obžaloby uznesenie o zamietnutí vašej sťažnosti antidatované dňom 30. 12. 1944.“⁹³

V tejto situácii patrilo vyriešiť obhajcom ťažkú dilemu: Bolo zrejmé, že akýkoľvek iný výsledok, než trest smrti vyneseny v priebehu zostávajúcej hodiny do vypršania nemeckého ultimáta by znamenal, že slovenské súdne orgány by stratili možnosť ďalšieho rozhodovania v trestných veciach proti obyvateľom, nahradili by ich nemecké vojenské súdy, malo by to osobné dôsledky aj pre členov senátu. Advokáti v tejto situácii dospeli k záveru, že klásť ďalší odpor by vzhľadom na toto všetko bolo bezúčelné, nemalo by to význam ani pre obžalovaných, ktorí by boli odsúdení na trest smrti tak, či tak.

A tak obhajcovia uznali, že za danej situácie, keď obžalovaní nie sú prítomní, nemá význam dráždiť nacistov⁹⁴ a doručenie uznesenia dňom 30. decembra 1944 potvrdili. Jamnický zhodnotil, že vzhľadom na to, že obžalovaní sú mimo dosahu štátnej moci, ich postavenie to nemôže zhoršiť.⁹⁵

Podľa jeho spomienok: „Vedeli sme dobre, aký musí byť rozsudok. Jednoznačne sme poukazovali na to, že súdy musia rozhodovať podľa práva. Trest smrti môže byť udelený iba takým páchatelom trestných činov, u ktorých niet poľahčujúcich okolností, alebo priťažujúcich okolností značne prevyšujúcich poľahčujúce. Ved' priťažujúcou okolnosťou nemôže byť len sa-

motná skutková podstata trestného činu. Naproti tomu u obžalovaných existujú až vysoko hodnotné poľahčujúce okolnosti, ktoré nie je možné pominúť. Nedá sa poprieť, že sú to všetko známi a osvedčení pracovníci z rôznych oblastí života.“⁹⁶

Počas prejavov obhajcov predseda senátu Seichert sa často nervózne a ostentatívne pozeral na hodinky. Porada senátu bola krátka.

Rozsudok bol vynesený krátko pred dvanástou. Keď sa súdne pojednávanie skončilo, obhajcovia na poludnie vychádzajúc z budovy najvyššieho súdu počuli na vrátnici, že bratislavský rozhlas už oznamoval odsúdenie vodcov pučistov na smrť. Túto správu už pre nemecké vysielanie museli mať pripravenú. Určite by ju odvysielali aj v tom prípade, ak by sa pojednávanie pretiahlo.⁹⁷

16. Rozsudok revízneho senátu

Rozsudok revízneho senátu⁹⁸ je stručný, má iba tri strany. V jeho záhlaví je uvedené, že bol vynesený vo veci začatej na Krajskom súde v Bratislave – osobitný senát na základe nariadenia ministra pravosúdia z 2. januára 1945 č. Prez 12/45 na neverejnom zasadnutí 3. januára 1945 konanom podľa § 1 nar. 255/1944 Sl. zák.

Revízny senát najvyššieho súdu týmto rozsudkom zrušil rozsudok Krajského súdu v Bratislave – osobitného senátu na základe zmätočnosti podľa § 385 č. 3 Tr. por. vo výroku o treste a všetci obžalovaní sa odsudzujú podľa § 71 Tr. zák., § 1 ods. 2 sadz. 2 zák. č. 320/1944 Sl. zák. a § 1 nar. s mocou zákona č. 166/1944 Sl. zák. na trest smrti. Vo zvyšku bol rozsudok nedotknutý.

Revízny senát konštatoval, že krajský súd na základe dôkazov uvedených v jeho rozsudku správne zistil skutkový stav, ktorý si takto osvojil aj revízny senát. Preto bola správne vyslovená i vina obžalovaných a ich skutok bol aj správne právne kvalifikovaný ako zločin úkladov o republiku podľa kvalifikovaných skutkových podstatí zák. č. 320/1944 Sl. zák.

Revízny senát ďalej pokračoval: „Pri preskúmaní rozsudku Krajského súdu vo výroku o treste spoznal však Najvyšší súd, že uložené tresty sú neprimerané k vine obžalovaných.“ Pokiaľ krajský súd pri výmere trestu vychádzal z názoru, že priťažujúce okolnosti boli zohľadnené ako kvalifikačné okolnosti podľa § 1 ods. 2 zák. č. 320/1944 Sl. zák. a iné nezistil a naproti tomu zistil poľahčujúce okolnosti, a to zachovalosť a tú okolnosť, že obžalovaní prejavili snahu chrániť životy, verejný a súkromný majetok, u Vavro Šrobára aj vysoký vek a u Ivana Štefánika a Petra Zaťku aj rodinný stav, najvyšší súd dospel k inému záveru:

„Najvyšší súd pri výmere trestu obžalovaným uvážil, že inkriminované skutky, pre ktoré obžalovaní boli uznaní vinnými, mali tak závažné dôsledky, že len vypätím všetkých síl národa a s pomocou nemeckej brannej moci podarilo sa zabrániť tomu, aby Slovenský štát nezanikol. I keď sa tomu zabránilo, predsa v dôsledku činnosti obžalovaných sa stalo, že surovo a beštiálne zničených bolo na stá a stá životov a zničené boli miliardové hodnoty národa. Činnosť obžalovaných zapríčinila

terajšiu morálnu a hmotnú krízu národa, ako aj to, že sa slovenský národ a štát nemôže v plnej svojej sile brániť proti nepriateľovi prenikavšiemu na štátne územie. Za takéhoto stavu veci akékoľvek poľahčujúce okolnosti nemôžu byť tak závažné, aby odôvodnili použitie § 1 zák. č. 91/1934 Sb. zák. a nař.“

Po vynesení rozsudku tajomník najvyššieho súdu dr. Renner povedal Matuškovičovi „Boh vás chráň, pán generálny“ a Matuškovič mu odpovedal: „Radšej by som sa dnes pod zemou videl, než tu na pojednávaní“.⁹⁹

Hanns Elard Ludin zaslal do Berlína 3. januára 1945 telegram s informáciou, že podľa oznámenia predsedu vlády sú traja sudcovia, ktorí vyniesli prvý rozsudok zatknutí a budú odoslaní do koncentračného tábora¹⁰⁰ a zároveň informoval, že predseda vlády Tiso mu práve oznámil, že Vavro Šrobár a všetci jeho spoluobžalovaní boli odsúdení na trest smrti a rozsudok sa dnes zverejňuje.

Štefan Tiso si do denníka (s dátumom 3. januára 1945) zapísal: „Obsah demarše je splnený. Zárok veľmi silný, ale nevyhnutný v záujme existencie národa. Súdnicstvo akoby bolo obrozom nerozhodnosti a polovičatosti. A polovičatosti sa dnes netrpia, lebo život si vyžaduje celých činov. Dal som hneď k dispozícii rezorty a ak je potrebné aj miesto predsedu. Mám vraj zostať a justíciu si ponechať. Nedržím sa ani jedného miesta. Budem robiť čo mi rozkážu, ale len kým sa to srovná s mojim svedomím“.¹⁰¹

Nemecká situačná správa zaslaná po týždni do Berlína vo vzťahu k súdnictvu odporučila na Slovensku prijať také opatrenia, aby „energický minister spravodlivosti zodpovedným výberom osôb a doplnením prípadných medzier v zákonoch došiahol, aby sa bez byrokratických prieťahov uplatňovalo právo, ktoré je v súlade s národným cítením a blízke životu“.¹⁰²

17. Neudelenie milosti

Pretože rozsudkom bol uložený trest smrti, predseda osobitného revízneho senátu na najvyššom súde po jeho vyhlásení na neverejnom zasadnutí vyzval generálneho štátneho zástupcu, aby uviedol, či odporúča odsúdeným udeliť milosť. Ten na výzvu uviedol, že odsúdených neodporúča milosť. Osobitný revízny senát uzavrel jednomyseľne, že neodporúča ani jednému z odsúdených milosť udeliť.

K návrhu na neudelenie milosti sa pripojil aj minister pravosúdia, pričom na odôvodnenie dodal, že odsúdení pripravovali odboj dlhší čas, úkladným podujatím došlo k bojom proti nemeckej vojenskej brannej moci, „odsúdení inkriminovanými skutkami spáchali najhanobnejšiu a najťažšiu vlastizradu v dejinách slovenského národa, ktorú previedli rafinovane a zákerne chcú pred svetovou verejnosťou predstierať a ju zavádzať v tom smere, ako keby slovenský národ spontánne prejavil vôľu po obnovení bývalej Č-SR“.

Prezident Jozef Tiso sa s návrhom ministra pravosúdia stotožnil 22. januára 1945.¹⁰³ Spisy boli vrátené z ministerstva pravosúdia krajskému súde 25. januára 1945 s tým, že prezident milosť neudelil.¹⁰⁴

O d p i s .

Rv 1/45

Najvyšší súd

4

V m e n e R e p u b l i k y !

Osobitný revízny senát, zriadený pri Najvyššom súde v Bratislave podľa nariadenia č.255/1944 Sl.z. v trestnej veci proti obžalovaným Dr. Vavrovi Šrobárovi a spol., pre zločin spolupáchateľstva úkladov o republiku, započatej na Krajskom súde /: osobitnom senáte:/ v Bratislave, vybavenej tam 22. decembra 1944 pod č. Tk VII 1799/44-6 na základe nariadenie ministra pravosúdia z 2. januára 1945 č. Prez 12/45 v neverejnom zasadnutí senátu, konanom podľa § 1 nar.č.255/1944 Sl.z. 3. januára 1945, vyniesol tento

r o z s u d o k :

Rozsudok Krajského súdu /: osobitného senátu:/ v Bratislave z 22.decembra 1944 č. Tk VII 1799/44-6 zraňuje sa z dôvodu zmätočnosti podľa § 385 č.3 Trp. vo výroku o hlavnom treste a obžalovaní : I. Dr. Vavro Šrobár, II. Ján Ursínyi, III. Dr. Jozef Lettrich, IV. Dr. Ivan Štefánik. V. Dr.Jozef Šoltés a VI. Dr. Ing. Peter Zaťko /: generálie v rozsudku krajského súdu:/ odsudzujú sa podľa § 71 Trz., § 1 ods.2 sadz. 2 zák.č.320/1940 Sl.z. a § 1 nar. s mocou zákona č.166/1944 Sl.z. na

t r e s t s m r t i .

Ináč sa rozsudok krajského súdu ponecháva nedotknutý.

Neverejné zasadnutie bolo konané podľa nar.č.255/1944 zák. č.169/1941 a vl.nar.č.167/1944 Sl.z.

18. Ohlasy v tlači

O rozhodnutí revízneho senátu informovali 4. januára 1945 noviny Slováč, ktoré uverejnili na titulnej strane článok pod názvom Šrobár a spoločníci odsúdení na smrť.¹⁰⁵ Článok konštatoval, že odsúdení „hlavní iniciátori krvavých udalostí (...) vrahovia tisícok nevinných slovenských ľudí a ničitelia národného a súkromného majetku“ dostali „zaslúžený trest“, pretože si „nezaslúžia žiadne ohľady“. *„Nie sme škodoradostní, ale treba pri tomto vyriešiť, že bolo už na čase, aby takýto rozsudok prišiel (...) Právom slovenská verejnosť a v jej mene i naša tlač sa dožadovala, aby sme boli pri postupe voči našim najhlavnejším nepriateľom spravodliví a prísni.“*

O deň neskôr noviny Slováč v článku Nové zmeny v trestnom pokračovaní¹⁰⁶ príznačne vysvetľujú dôvody prijatia vládneho nariadenia umožňujúceho revízie procesov a schvaľujú i krok proti trom sudcom krajského súdu: *„K tejto revízii rozsudkov muselo prísť preto, lebo vedenie štátu chce v najširšom slova zmysle umožniť kontrolu takých rozhodnutí trestných súdov, ktoré nie sú v zhode s najvyššími záujmami národa a existencie štátu. Netreba vari osobitne pripomínať, že i sudcovia sú len ľudia. Aj keď samotná justícia, ale i široká slovenská verejnosť má záujem na dobrom a nezávislom súdnictve, bezpečnosť občianstva, najvyššie záujmy národné a štátne, nedovoľia hriechne skrývanie sa za sudcovskú nezávislosť. Národ je viac ako normy. Ani sudca nemôže sa skrývať za nezávislosť a pritom azda svojim pomýleným pokračovaním podrývať základy štátu. Keď teda by sa stal prípad, že sudca nevykonával poslanie svoje pri zdravom uvažovaní, v najvyššom záujme národa je nutná revízia jeho rozhodnutia a ak je osožné a potrebné, aj sudcovi treba pripomenúť jeho povinnosti voči národu a štátu, z ktorého vyšiel a ktorý ho existenčne zaistil.“*

Takto formulované názory zodpovedali už prv ešte v októbri 1944 v Slovenskom sneme vyslovenému náhľadu nového predsedu vlády Štefana Tisu, podľa ktorého *„sudcovský stav musí dosiahnuť svoju bývalú výšku (...) chceme, aby súdnictvo kráčalo na jednej výške s našim národným životom“*.¹⁰⁷

19. Ďalšie osudy aktérov procesu

Po oslobodení bol odsudzujúci rozsudok vo veci proti Dr. Vavrovi Šrobárovi a spol. uznesením Krajského súdu v Bratislave vyhlásený za bezúčinný a boli ním zrušené všetky následky odsúdenia, vrátane rozhodnutia o prepadaní majetku odsúdených v zmysle čl. I. 1, § 1 písm. a) nar. č. 53/1945 Sb. nar. SNR.¹⁰⁸ Toto rozhodnutie bolo odôvodnené tým, že odsúdenie sa vzťahovalo na také trestné činy, ktoré podľa platných trestnoprávných ustanovení nie sú trestnými činmi, resp. boli spáchané v záujme odboja a zamedzenia krívd páchaných nepriateľmi slovenského národa, Československej republiky a demokratického právneho poriadku.

Všetci odsúdení sa tohto rozhodnutia dožili.

Vavro Šrobár bol po vojne členom Gottwaldovej aj Zápotockého vlády ako minister financií a minister pre zjednote-

nie zákonov. Zomrel v decembri 1950, pochovali ho so štátnymi poctami.

Ján Ursíny sa ako predseda Demokratickej strany stal podpredsedom vlády ČSR (1945 – 47). Neskôr bol odsúdený v tzv. Obuchovej afére¹⁰⁹ pre trestný čin ohrozenia obranyschopnosti republiky na sedem rokov väzenia, väznený bol v rokoch 1948 – 53. Po prepustení pracoval ako poľnohospodársky robotník a skladník, zomrel v roku 1972.

Peter Zaťko bol po vojne podpredsedom Štátneho plánovacieho a štatistického ústavu (1945 – 48). Aj on bol uväznený v roku 1958 a odsúdený na tri roky za podvracanie republiky. Prepustený bol v roku 1960 na amnestiu, rehabilitovaný v roku 1968. Zomrel v roku 1978.

Jozef Lettrich pôsobil v rokoch 1945 – 48 ako predseda Slovenskej národnej rady. Keď bol vo februári 1948 naňho vydaný zatykač pre jeho vyjadrenia o nebezpečenstve nástupu komunistickej moci, emigroval cez Rakúsko do USA, žil v New Yorku, kde zomrel v novembri 1968.

Ivan Štefánik sa stal po vojne poverenikom spravodlivosti (1945 – 47) a poverenikom techniky (1947 – 49). Zomrel v roku 1979 v Bratislave.

Jozef Šoltés bol po vojne ministrom sociálnej starostlivosti ČSR (1945 – 46), viac ráz poverenikom pre rôzne rezorty (1946 – 51), desať rokov pracoval na Ústave štátu a práva SAV v Bratislave (1959 – 69) a neskôr bol veľvyslancom v Maroku. Zomrel v roku 1977.

Krátko po skončení vojny nastúpila snaha právne sa vypoariadať so zradcami a kolaborantmi. Retribúcia¹¹⁰ na Slovensku bola vykonávaná podľa nariadenia Slovenskej národnej rady č. 33/1945 Sb. nar. SNR o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva,¹¹¹ ktoré bolo prijaté už 15. mája 1945.¹¹²

Predseda vlády Štefan Tiso ušiel v apríli 1945 cez Skalicu do Kremšmünsteru, kde ho v máji zatkli Američania. Do denníka si zapísal (12. mája 1945): *„Ach, ako dobre bolo byť u súdu, a nemať nič spoločného s tým, čo sa menuje politikou. Keby mi dovolili i na tom najzapadlejšom okresnom súde by som pracoval.“*¹¹³

V októbri 1945 bol Štefan Tiso vydaný do Československa. Národným súdom (senát predsedu Karla Bedrnu) bol odsúdený na tridsať rokov väzenia.¹¹⁴ Okrem iného aj za to, že dal príkaz na uväznenie členov osobitného senátu, ktorí rozhodovali vo veci Dr. Vavra Šrobára a spol. na Krajskom súde v Bratislave. V konaní pred Národným súdom bol vypočutý ako svedok aj Karol Seichert.¹¹⁵ Štefan Tiso vo výpovedi k okolnostiam zriadenia revízneho senátu uviedol: *„Ja som sa zdráhal privodiť zmenu rozsudku, lebo sa mi to protivilo ako sudcovi a povedal som, že ja týmto prestávam byť ministrom, ale nemecký vyslanec hovoril, že nám to neradí, lebo by som tým zle spravil pre Slovensko. Videl som i s prezidentom, že niet iného východiska ako sa pokúsiť o revíziu rozsudku na nejakej zákonnej forme. Povedali sme si s prezidentom, že však jednako sa tým odsúdeným nič nestane, nakoľko nie sú ani v našej moci. Chceli sme teda predísť a obísť väčšie zlo. Preto sa našlo to východisko (...) V skutočnosti však ani jeden z odsúdených nebol popravený ani zavretý, išlo len o formu*

a tí, čo sa dostali do Ilavy pre ten prvý rozsudok po mesiaci sa vrátili k svojmu zamestnaniu a ani jednému sa nič nestalo“.¹¹⁶ Štefan Tiso zomrel vo výkone trestu v Leopoldove.

Už pri formulovaní retribučného nariadenia nezabudli jeho tvorcovia ani na členov Revízného senátu Najvyššieho súdu a verejného obžalobcu pri ňom pôsobiaceho. Nariadenie ich výslovne menovalo medzi osobami, o trestných činoch ktorých patrí do pôsobnosti Národného súdu [§ 12 písm. k)]. Slová tajomníka najvyššieho súdu dr. Rennera, ktoré adresoval štátnemu zástupcovi Matuškovičovi po vynešení rozsudku revízného senátu „Boh vás chráň, pán generálny“, na ktoré Matuškovič odpovedal: „Radšej by som sa dnes pod zemou videl, než tu na pojednávaní“¹¹⁷ sa tak zakrátko ukázali opodstatnenými:

Ctibor Matuškovič bol zatknutý (ešte pred prijatím nariadenia) 6. apríla 1945 Národnou bezpečnosťou v Bratislave a umiestnený do väznice Krajského súdu v Bratislave. Bol obvinený z toho, že ako obžalobca pri Revíznom senáte Najvyššieho súdu pri výkone svojho povolania 3. januára 1945 žiadal trest smrti proti členom Slovenskej národnej rady Vavrovi Šrobárovi a spol., ako aj z toho, že začiatkom decembra 1938 v deň príchodu Vojtecha Tuku do Bratislavy mal vyslať na verejné privítanie tohto fašistického martýra svoju maloletú dcéru Tatanu s kyticou v ruke a tým sa dopustiť trestného činu podľa § 4 nar. č. 33/1945 Sb. nar. SNR.

V priebehu konania sa Matuškovič bránil tým, že iba plnil príkaz nadriadeného Alojza Pojteka, navyše pod hrozbami vyslovenými predsedom vlády Štefanom Tisom adresovanými všetkým osobám zúčastneným na pojednávaní, že pokiaľ nedôjde k vyneseniu rozsudku s trestom smrti v stanovenom čase, jednak oni sami dopadnú tak ako sudcovia krajského súdu, ktorí boli zatknutí, a jednak na Slovensku budú nahradené slovenské súdy nemeckým vojenským súdnictvom. Bránil sa tým, že nebol prisluhovačom režimu a na svoje postoje a správanie sa počas existencie Slovenského štátu navrhoval vypočúť množstvo svedkov spomedzi sudcov, štátnych zástupcov a advokátov.

Trestné stíhanie Matuškoviča bolo skončené nakoniec až po viac než pol roku. Uznesením Obžalobcu pri Národnom súde v Bratislave č. Onľud 1/45 z 13. novembra 1945 so schválením Národného súdu v Bratislave z 9. novembra 1945 č. j. Tnľud 1/45 bolo jeho trestné stíhanie ohľadne všetkých trestných činov odopreté.¹¹⁸ Dôvodom bolo, že pri svojom postupe pred Revíznym senátom konal z neodolateľného donútenia pod vplyvom hrozby v zmysle § 77 Tr. zák., čo vylučuje jeho trestnosť. Toto donútenie spočívalo nielen v jeho osobnej obave, že bude vzatý na zodpovednosť tak ako sudcovia osobitného senátu krajského súdu, ktorí boli zaistení, ale aj v obave, že tak ako sa vyjadril Štefan Tiso, že ak nesplní príkaz on alebo sudcovia Revízného senátu, bude slovenské súdnictvo rozpustené a predseda vlády nechá zatvoriť hocí aj polovicu sudcov. V tejto situácii sa riadil pokynom svojho nadriadeného Alojza Pojteka, ktorý bol povinný rešpektovať, ako aj pokynom predsedu vlády Štefana Tisu, pričom konajúci sudcovia nemuseli *de jure* vyhovieť jeho žiadosti ako obžalobcu. To všetko potvrdili ako svedkovia nielen Alojz Pojtek, Karol Seichert a Štefan Knotek, ale aj obhajca

Alexander Šimkovic. Pokiaľ ide o podanie kytice jeho dcérou Vojtechovi Tukovi, k tomu skutočne došlo, avšak obvinený o tom nemal vopred vedomosť, pretože v tom čase pôsobil v Brne na slovenskom oddelení najvyššieho súdu a jeho manželka s dcérou boli v Bratislave hľadať byt, pretože bolo známe, že sa budú musieť sťahovať do Bratislavy. O celej veci sa dozvedel až z novín. Obvinenému nebola preukázaná ani žiadna fašistická činnosť, naopak, bolo preukázané, že protifašisticky politizoval.

Ctibor Matuškovič pôsobil neskôr (1949) ako trestný sudca na Najvyššom súde ČSR v Brne v senáte pre trestné veci zo slovenských krajov (ktorému predsedal do konca roku 1949 senátny prezident najvyššieho súdu Ján Terebessy),¹¹⁹ neskôr (1957) ako sudca Krajského súdu v Bratislave.¹²⁰ Ctibor Matuškovič zomrel v roku 1962.

Sudca Ján Terebessy bol po prepustení z Ilavy niekoľko týždňov práceneschopný, jeho dom v Malackách bol v apríli 1945 vybombardovaný a zariadenie zničené a rozkradnuté.¹²¹ Hoci nebol nikdy členom žiadnej politickej strany a nebol ani politicky činný, vždy sa hlásil k maďarskej národnosti, pretože pochádzal zo starej maďarskej rodiny. Ako osobe maďarskej národnosti mu bola udelená výnimka, aby mohol dočasne pracovať vo svojej funkcii a od novembra 1945 na základe rozhodnutia Povereníctva SNR pre pravosúdie bol definitívne ponechaný vo funkcii senátneho predsedu na Najvyššom súde v Bratislave.¹²²

Vo svojom vlastnom životopise v roku 1945 o svojej sudcovskej práci napísal: „Vo vykonávaní sudcovského úradu vždy som prísne zachovával sudcovskú nestrannosť a objektívnosť, pri čom som žiadnym spôsobom nenechal na seba vplývať. Mojou hlavnou a vedúcou snahou bolo vždy, aby sa nikomu nekrivdilo a vždy som mal veľké porozumenie jak pre sociálne slabé osoby, tak aj pre tých, ktorí z ideálnych pohnútok sa dostali do rozporu s platnými zákonmi“.¹²³

Po zriadení jediného najvyššieho súdu pre celé Československo bol Ján Terebessy v októbri 1948 premiestnený na Najvyšší súd do Brna, kde pôsobil ako senátny prezident senátu pre trestné veci zo slovenských krajov (členmi senátu boli Ctibor Matuškovič a Ignác Dubnicay).¹²⁴ Do trvalej výslužby odišiel ku koncu roku 1949 vo veku 68 rokov.¹²⁵ Bolo mu vyslovené „uznanie za vynikajúcu dlhoročnú sudcovskú činnosť, ktorú vykonával s príkladnou usilovnosťou a svedomitosťou“.¹²⁶ Na penzii žil v Malackách. Jeho starší syn Ján ostal v USA.¹²⁷ Jeho mladší syn Karol bol v roku 1957 odsúdený Krajským súdom v Bratislave vo vykonštruovanom procese na 9 rokov väzenia ako člen skupiny tzv. trockistov.¹²⁸ Ján Terebessy zomrel v roku 1958.

Štátny zástupca Karol Vagač, ktorý zastupoval obžalobu pred osobitným senátom krajského súdu, po tom, čo začiatkom februára 1945 prispel k oslobodeniu väznených ľavicových odbojových pracovníkov Viliama Širokého a Júliusa Ďuriša, ušiel spoločne s nimi cez front k Rusom. Oslobodenie sa zorganizovalo tak, že Vagač si nechal predviesť väzňov do svojej kancelárie akoby na výsluch a dozorcovi prikázal čakať na chodbe. V kancelárii už boli prichystané šaty a dokumenty a Vagač väzňov vyviedol inými dvermi a iným vcho-

Predseda senátu Igor Daxner a prísediaci pojednávania v trestnej veci proti obž. Hannsovi Elardovi Ludinovi a generálovi SS Hermannovi Höflemu [18]

Obžalovaní počas pojednávania v trestnej veci proti obž. Hannsovi Elardovi Ludinovi a gen. SS Hermannovi Höflemu [19]

dom na ulicu. Všetko sa odohralo v čase najväčšieho ruchu v Justičnom paláci, takže nikto nič nepozoroval. Na ulici ich už čakalo auto MUDr. Vladimíra Haviara (v tom čase mali povolenie jazdiť autom iba lekári), ktoré ich odviezlo do Nitry. Z Nitry ďalej utečencov odviezli slovenskí žandári k partizánom, tí mali preraziť front a previesť utečencov k Rusom – stalo sa tak pri Tekovskej Breznici, keď utečenci s partizánmi prebrodili Hron.¹²⁹

K tomuto úteku došlo krátko potom ako bolo Vagačovi 2. februára 1945 oznámené, že Štefan Tiso vydal príkaz, aby sa politickí väzni nachádzajúci sa vo väzbe alebo výkone trestu vo väznici justičného paláca (ale aj vo väzniciach v Nitre, Trenčíne a Ilave) vydali nemeckej bezpečnostnej polícii. Prokurátor Vagač ešte v ten deň navštívil Štefana Tisu, aby uňho intervenoval, argumentoval aj tým, že odovzdanie politických väzňov je v rozpore so suverenitou slovenského štátu. Štefan Tiso ho odbil cynickou poznámkou („srať na suverenitu“). Ešte v deň úteku Viliama Širokého a Júliusa Ďuriša proti vydaniu väzňov na ministerstve zahraničných vecí protestoval i advokát Emil Stodola, ml., ktorý bol honorárnym konzulom Švédska.

Keď sa popoludní 5. februára 1945 úradne zistilo, že prokurátor Vagač ušiel aj s dvoma väzňami a polícia obklúčila Justičný palác, utečenci už boli niekde za Trnavou. Niekoľko hodín po úteku nemecká bezpečnostná polícia v Justičnom paláci prevzala politických väzňov a transportovala ich ešte vo februári 1945 do Mauthausenu.¹³⁰

Štefan Tiso si o tom do denníka (6. februára 1945) zapísal: „Včera na obed ušiel prokurátor Vagač s dvoma komunistickými poslancami z väzenia. Tak strácajú ľudia deti, rozum a seba vôbec! Už nevedia čo a jak chrániť. Či život, či majetok a či česť.“¹³¹

Karol Vagač po vojne zotrval v justícii, naposledy pôsobil ako predseda senátu na Okresnom súde v Bratislave.¹³² V apríli 1952 bol zatknutý Štátnou bezpečnosťou a postavený pred Štátny súd. Hoci sa Viliam Široký stal v apríli 1945 podpred-

sedom československej vlády a Július Ďuriš ministrom, ani jeden z nich Vagačovi ani jeho rodine nijako nepomohli.¹³³

Karol Vagač bol obžalovaný z toho, že od novembra 1950 až do svojho zatknutia 3. apríla 1952 z poverenia svojho strýka Viliama Vagača ukrýval vo svojom byte zo zrušeného saleziánskeho kláštora pochádzajúce hodnoty, aby v intenciách Vatikánu boli k dispozícii na financovanie podvratnej činnosti namierenej proti ľudovodemokratickému poriadku republiky. Obžaloba mu kládla za vinu aj to, že „hoci sa od obvineného Viliama Vagača dozvedel, že na Slovensku prevádza tajnú činnosť istý biskup Hnilica, t. j. že sa organizuje ilegálna duchovná správa, teda, že niekto chystá, poľažme pácha velezradu“, úmyselne tento čin neoznámil orgánom národnej bezpečnosti. Obžalovaný bol pre trestné činy združovania proti republike podľa § 80 tr. zák., porušenia povinnosti verejného činiteľa podľa § 175 tr. zák. a trestný čin neoznámnia trestného činu podľa § 165 tr. zák. Karol Vagač bol odsúdený v trestnej veci proti obž. Viliamovi Vagačovi a spol. rozsudkom vyneseným Štátnym súdom 17. októbra 1952 v Justičnom paláci v Bratislave na trest odňatia slobody na osem rokov. Rozsudok potvrdil Najvyšší súd.¹³⁴ Karol Vagač si odpykal tretinu trestu, prepustený na slobodu bol v máji 1955 a v roku 1969 bol rehabilitovaný.¹³⁵ Po návrate z väzenia sa zamestnal v Západoslovenských vodárňach a kanalizáciách ako kopáč a hoci nemohol pracovať na právnom oddelení, túto prácu vykonával v podniku až do odchodu na dôchodok. Zomrel v roku 1980 v Bratislave.

A ako dopadli obhajcovia?

Bezprostredne po pojednávaní pred osobitným senátom krajského súdu dal šéf Sicherheitdienstu na Slovensku Helmut Hoppe, na základe hlásenia Gestapákov vykázaných z pojednávania krajského súdu vo veci Dr. Vavro Šrobár a spol., návrh na zatknutie a deportáciu všetkých advokátov z tohto procesu do koncentračného tábora.¹³⁶ Nakoniec k tomu však nedošlo a o svojom pripravovanom osude sa obhajcovia dozvedeli až neskôr.

Stalo sa tak v roku 1947 počas prejednávania trestnej veci pred Národným súdom, v ktorej boli obžalovanými generál Hermann Höfle¹³⁷ a spomínaný nemecký vyslanec Hanns Elard Ludin.¹³⁸ Obhajcom Ludina bol ustanovený Aristid Jamnický a obhajcom Höfleho Alexander Šimkovic. Trestnú vec¹³⁹ obžalovaných Hermanna Höfleho a Hannsa Elarda Ludina pojednávali v rovnakej pojednávacej sieni Hlavného súdu¹⁴⁰ na Michalskej ulici v Bratislave, v ktorej bol vynesený i rozsudok revízneho senátu vo veci proti Dr. Vavrovi Šrobárovi a spol. Predsedom senátu bol Igor Daxner, zástupcom obžaloby Michal Gero. Pojednávať sa začalo 17. novembra 1947.

Zatiaľ čo už vopred sa dalo predpokladať, že Hermanna Höfleho čaká trest smrti, u Hannsa Elarda Ludina mal obhajca Aristid Jamnický nádej, že dosiahne uloženie iba doživotného trestu, najmä preto, že Ludin bol diplomat, ktorý nesmie a ani nemá konať bez inštrukcií. Keď však obžalobca rozšíril obžalobu v priebehu konania v tom smere, že Ludin mal vo februári 1945 z vlastnej iniciatívy nechať odtransportovať väčší počet politických väzňov zo Slovenska do koncentračného tábora v Nemecku¹⁴¹ (a medzi nimi i advokáta Cyrila Daxnera, brata predsedu senátu, ktorý na následky zaobchádzania zakrátko po návrate zomrel), bolo zrejmé, že ak sa to preukáže, aj jeho trest smrti neminie. Ludin sa k tomu priznal a svojmu obhajcovi vysvetlil, že povedať pravdu považoval za správne. Aj v tomto prípade si obhajcovia svoju povinnosť riadne splnili, hoci, ako spomína Jamnický, predseda senátu Daxner mu ešte pred skončením pojednávania doslovne povedal, aby „sa nenamáhal, pretože oboch obžalovaných dá obesiť“.

Rozsudkom vyhláseným 3. decembra 1947 v porotnej sieni justičného paláca na Záhradníckej ulici bol na trest smrti obesením odsúdený aj Ludin. Popravený bol 9. 12. 1947.¹⁴²

Ako spomína Aristid Jamnický, na tomto pojednávaní sa čítalo „hlásenie Helmuta Hoppeho,¹⁴³ bývalého vedúceho nemeckého Sicherheitsdienstu¹⁴⁴ v Bratislave, o priebehu procesu proti dr. Šrobárovi a spol., ktoré poslal svojej centrále v Nemecku. Hoppe v tomto hlásení z konca roku 1944 referoval aj o správaní sa advokátov – obhajcov na tomto procese a podal návrh, aby ich pre svoju drzosť a vyslovene protinecký postoj zadržali a odviezli do koncentračného tábora v Nemecku. Návrh bol doplnený poznámkou R. U. – Rückkehr unerwünscht – Návrat nežiadúci. Takto teda vykázaní a urazení Gestapáci referovali svojmu šéfovi, ale treba uznať, pravdivo. Podľa hlásenia advokáti v procese vystupovali protinecky vyzývavým a drzým spôsobom“.¹⁴⁵

Aristid Jamnický vo svojich spomienkach dodáva: „Keďže medzi tými advokátmi bola aj moja maličkosť, predsa som si dodatočne vydýchol, že sa tento Hoppeho plán neuskutočnil. Je zaujímavé, že keď som videl pri výsluchu vyznajúceho bledého blondína Hoppeho, ktorý ma chcel spolu s ostatnými obhajcami poslať na prakticky istú smrť, nepocítil som voči nemu žiadnu nenávisť. Vtedy som povedal dr. Šimkovičovi, ktorý po troch rokoch sedel zase vedľa mňa na mieste, ktoré bolo určené pre obhajcov: „– Vidíš, Šaňo, skoro sme prišli o život, keď sme sa vtedy tak vehementne angažovali za našich klientov. Aspoň sa ti poďakovali? – Ani ich to nenapadlo – znela odpoveď. – Ani mne – dodal som“.¹⁴⁶

Obhajcovia sa dozvedeli aj to, prečo sa ich zatknutie a likvidácia nakoniec neuskutočnila. Slovom Aristida Jamnického: „V prestávke procesu mi Ludin povedal, že návrh na zadržanie a deportáciu obhajcov do Nemecka zarazil on. Slovenská vláda dala rozsudok po demarši pozmeniť, preto už nemalo zmysel situáciu ešte viac dramatizovať. Dodal, že medzi deportovanými čítal i moje meno. (...) Teraz je už ťažké zistiť, či nám Ludin zarazením našej deportácie do Nemecka zachránil životy. Je to pravdepodobné, lebo Ludin hovoril pravdu aj vtedy, keď mu to veľmi škodilo, ba vlastne stálo ho to život“.¹⁴⁷

Nová totalita však zasiahla aj do života obhajcov, ktorí boli z advokácie vylúčení.

Pavel Šimkovic po roku 1951 z politických dôvodov musel advokáciu prestať vykonávať. Zomrel v Bratislave v roku 1972.¹⁴⁸ Ani Ivan Urbánek po vojne už v advokácii nepôsobil, v 50. rokoch pracoval v podniku Vodohospodárska stavebná obnova v Bratislave. Zomrel v Bratislave v roku 1978.¹⁴⁹ Aj Aristid Jamnický po spoločenských zmenách v roku 1948 bol nútený z politických dôvodov z advokácie odísť. V rámci Akcie B bol aj s rodinou násilne vysťahovaný z Bratislavy a pracoval na strednom Slovensku ako robotník a úradník. Zomrel v roku 2000 v Pezinku.¹⁵⁰ Iba Alexander Šimkovic advokáciu vykonával aj po vojne. V roku 1950 bol prevzatý do Krajského združenia advokátov v Bratislave ako člen Advokátskej poradne č. 1 Bratislava, no od roku 1960 bol presunutý do Advokátskej poradne v Galante, kam dochádzal z Bratislavy. Zomrel v roku 1987.¹⁵¹

20. Na záver

Proces proti Vavrovi Šrobárovi Aristid Jamnický neskôr hodnotil: „Bol to typický politický proces, v ktorom neodvislosť súdu bola pošliapaná ako ešte nikdy do tej doby, pri ktorom boli uväznení sudcovia, ktorí pri jeho rozhodovaní nedopusťli sa žiadnej protizákonnosti a boli väznení len preto, že ich rozsudok nevyhovoval nacistom“.¹⁵² Rozsudok bol vydaný na základe ultimáta nacistického Nemecka a znamenal nebezpečný precedens. Ukázal ako málo pre Nemecko znamenala „suverenita“ slovenského štátu.¹⁵³ Tento proces vyvolal precedenčný zásah nacistického Nemecka do suverenity slovenského štátu a v rámci neho aj do autonómie súdnej moci, ktorú dovtedy totalitná moc rešpektovala.¹⁵⁴

Obhajcovia boli v procese dôslední a pridržovali sa zákona, najmä využili všetky možné opravné prostriedky vo všetkých štádiách konaníach.¹⁵⁵ Postupovali odvážne a v záujme svojich klientov, kapitulovali až vo chvíli, keď si to vyžiadala záujem národa.

Hoci revízny senát najvyššieho súdu v tomto prípade zasadal prvý a posledný raz a trest na obhajcov Dr. Vavra Šrobára a spol. pre výkon ich obhajoby nakoniec nedopadol, tieto okolnosti dodnes mrzia. Neostáva než si priať, aby najväčším trestom za výkon obhajoby už nikdy nebolo nič iné, než iba nedostatok prejavený vďaka klientov. ■

Poznámky

- 1 Ústava Slovenskej republiky (úst. zák. č. 185/1939 z 21. 7. 1939 o ústave Slovenskej republiky) v § 67 ods. 1 konštatovala, že sudcovia sú nezávislí v svojej sudcovskej funkcii a viazaní sú len zákonom. Podľa § 65 ods. 2 nikto nesmie byť zbavený svojho zákonného sudcu.
- 2 Napr. nariadenie s mocou zákona č. 142/1944 Sl. zák., ktorým sa menia ustanovenia zákona o obrane štátu; nariadenie s mocou zákona č. 174/1944 Sl. zák. o niektorých personálnych opatreniach za brannej pohotovosti štátu z 6. 10. 1944; nariadenie s mocou zákona č. 195/1944 Sl. zák. o rozšírení obvodu Advokátskej komory v Bratislave na celé územia štátu a o dočasnej úprave niektorých právnych pomerov v advokácii z 23. 10. 1944. K tomu viac napr.: ZAVACKÁ, K.: *Politické trestné činy pred Slovenským najvyšším súdom v rokoch 1939 – 1944*. Veda, Bratislava, 2013, s. 168.
- 3 Vojenský veliteľ povstania Golian a Viest boli zajatí nemeckými jednotkami v novembri 1944 v Pohronskom Bukovci, odvlečení do Nemecka, kde boli odsúdení na smrť a popravení v koncentračnom tábore. Generál Ferdinand Čatloš bol odsúdený na smrť Vojenským súdom v Bratislave 23. 12. 1944 (vtedy sa už nachádzal vo väzení na území Sovietskeho zväzu). Vo vzťahu k civilným exponentom odboja treba uviesť, že v od 14. 12. do 21. 12. 1944 prebiehalo i hlavné pojednávanie proti Štefanovi Bašťovanskému a spol. (ŠOBA, KSB č. 940/1943), kde boli udelené tiež iba tresty odňatia slobody. K tomu viac napr.: JABLONICKÝ, J.: *Ultimátum v Šrobárovom procese*. In.: *Samizdat o odboji. Štúdie a články*. Bratislava, Kalligram, 2004, s. 320, 325.
- 4 Tento proces už bol predmetom záujmu viacerých historikov – napr. PODOLEC, O.: *Prázdna lavica obžalovaných*. In.: BYSTRICKÝ, V. – ROGUĽOVÁ, J. a kol.: *Súdy, politika a spoločnosť v moderných dejinách Slovenska*. Veda, Bratislava, 2013, s. 145 – 157; PODOLEC, O.: *In absento (Súdne procesy s predstaviteľmi politickej emigrácie v rokoch 1939 – 1945)*. In.: FERENČUHOVÁ, B. a kol.: *Slovensko a svet v 20. storočí. Kapitoly k 70. narodeninám PhDr. Valeriána Bystrického, DrSc.*, s. 147 – 162; dielo citované v pozn. 3, s. 319 – 326 – či právnych historikov, napr. dielo cit. v pozn. 2, s. 166 – 171. Boli k nemu zverejnené i niektoré súvisiace dokumenty: PREČAN, V.: *SNP. Nemci a Slovensko*. Bratislava, EPOCHA, 1971; PREČAN, V.: *SNP. Dokumenty*. Bratislava, Vydavateľstvo politickej literatúry, 1965. Dochovali sa i spomienky niektorých jeho aktérov naň, napr.: JAMNICKÝ, A.: *Oprášené histórie*. Vydavateľ Jozef Malíček, 2002, s. 232 – 242, 325 – 349. Nedochoval sa však (zrejme) súdny spis z tohto procesu (*spis Krajského súdu v Bratislave, osobitného senátu, č. j. Tk VII 1799/1944 vo veci obž. Vavra Šrobára a spol.*). Podľa správy súdneho kancelárskeho revidenta z 18. 7. 1945, ktorý po ňom pátral na pokyn obžalobcu pri Národnom súde v Bratislave vo veci Onľud 1/45, bol spis po vybavení pred Revíznym senátom Najvyššieho súdu poslaný Ministerstvu pravosúdia, kde bol doručený 9. 1. 1945 a odovzdaný ministrovi pravosúdia Štefanovi Tisovi, no medzi spismi ministerstva pravosúdia sa už v roku 1945 nenachádzal. Predpokladalo sa, že Štefan Tiso, ktorý bol i predsedom vlády a ministrom zahraničných vecí, tento spis odniesol do svojej úradovne na ministerstve zahraničných vecí, keďže sa nenašiel ani medzi dôvernými spismi predsedníctva vlády, a zrejme sa teda nachádzal v budove ministerstva zahraničných vecí, kde pri bojových akciách pri bojoch o Bratislavu spis zhorel. ŠABA, fond: OLS Bratislava, č. 383/1948, č. 19/1948. Prameňmi tak ostávajú najmä odpisy jeho časti dochované v iných súdnych spisoch, najmä: SNA, fond: Hlavné štátne zastupiteľstvo, kart. 257; SNA, fond: Národný súd, kart. 60; ŠABA, fond: Štátne zastupiteľstvo Bratislava, č. Št 4242/1944; ŠABA, fond: OLS Bratislava, č. 383/1948, č. 19/1948.
- 5 Dielo cit. v pozn. 2, s. 169.
- 6 Povereníctiev bolo spolu najprv deväť, neskôr jedenásť.
- 7 K paralelám tejto úpravy a zák. č. 50/1923 Sb. zák. a nař. na ochranu republiky v kontexte jeho obsahu i okolností jeho prijatia viac napr.: PODOLEC, O.: *In absento (Súdne procesy s predstaviteľmi politickej emigrácie v rokoch 1939 – 1945)*. In.: FERENČUHOVÁ, B. a kol.: *Slovensko a svet v 20. storočí. Kapitoly k 70. narodeninám PhDr. Valeriána Bystrického, DrSc.*, s. 148 – 150.
- 8 K tomu viac: dielo cit. v pozn. 2, s. 166 – 167.
- 9 Správy o nápade vecí na Štátne zastupiteľstvo v Bratislave, SNA, Hlavné štátne zastupiteľstvo, kart. 257.
- 10 Dielo cit. v pozn. 3, s. 320.
- 11 ŠABA, fond: Štátne zastupiteľstvo Bratislava, č. Št 4242/1944.
- 12 Karol Vagač (1909 – 1980) sa narodil v Detve v rodine majiteľa bryndziarne. Študoval na gymnáziu v Pécsi, na právnickej fakulte v Brne, kde promoval v roku 1928. Pracoval vo Feledinciach (Jesenské), Rimavskej Sobote a na Štátnom zastupiteľstve v Bratislave. Počas vojny sa zapojil do činnosti odbojovej skupiny Flóra. Jeho brat Július vyštudoval právo v Prahe, za svoju odbojovú činnosť bol väznený a v marci 1945 poslaný do koncentračného tábora v Mauthausene, kde zahynul. Karol Vagač po vojne pracoval ako sudca na Okresnom súde v Bratislave, v roku 1952 bol Štátnym súdom odsúdený vo vykonštruovanom procese na 8 rokov väzenia. Po prepustení pracoval vo výrobe.
- 13 Dielo cit. v pozn. 3, s. 320.
- 14 PODOLEC, O.: *Prázdna lavica obžalovaných*. In.: BYSTRICKÝ, V. – ROGUĽOVÁ, J. a kol.: *Súdy, politika a spoločnosť v moderných dejinách Slovenska*. Veda, Bratislava, 2013, s. 151.
- 15 JAMNICKÝ, A.: *Oprášené histórie*. Vydavateľ Jozef Malíček – PAMA, 2002, s. 235.
- 16 Napr. dielo cit. v pozn. 3, s. 320.
- 17 Dielo cit. v pozn. 15, s. 233.
- 18 ĎURIŠKA, Z.: *Funkcionári advokátskych komôr na Slovensku 1875 – 1948* (biografie). In.: GAJDOŠOVÁ, M. a kol.: *Advokátske komory na Slovensku 1875 – 1948*. VEDA, Bratislava, 2018, s. 587.
- 19 Dielo cit. v pozn. 18, s. 586.
- 20 Vec Osuský a spol. rozhodoval Krajský súd v Bratislave vo februári 1941, o odvolaní rozhodoval Hlavný súd v Bratislave v auguste 1941 (jeho senátu predsedal Štefan Knotek), no jeho rozhodnutie bolo zrušené najvyšším súdom v apríli 1944 a vec bola vrátená na ďalšie konanie, pričom znova už vo veci do zániku Slovenskej republiky rozhodnuté nebolo. K tomu viac napr.: dielo cit. v pozn. 14, s. 147 a nasl.
- 21 Dielo cit. v pozn. 18, s. 598.
- 22 Matrika advokátov, Advokátska komora v Turčianskom Sv. Martine, zv. I, s. 9, Advokátska komora v Bratislave, zv. III, s. 40.
- 23 Biografický lexikón Slovenska, zv. IV., SNK, Martin, 2010, s. 159.
- 24 Matrika osnovníkov, Advokátska komora v Turčianskom Sv. Martine, zv. III., s. 36, Matrika advokátov Advokátska komora v Bratislave, zv. II., s. 377.
- 25 Dielo cit. v pozn. 15, s. 232.
- 26 Tamže, s. 232.
- 27 Dr. Ľudovít Rigan bude po vojne (okrem iného) jedným z obžalobcov v procese proti dr. Tisovi. K nemu viac napr.: RAŠLA, A.: *Zastupoval som československý štát*. Privatpress, Bratislava.
- 28 Výpoveď Ľudovíta Rigana z 4. 7. 1945. Národný súd v Bratislave, Onľud 1/45, trestná vec Ctibor Matuškovič, ŠABA, fond: OLS Bratislava, č. 383/1948, č. 19/1948.

- 29 Návrh obž. Ctibora Mruškoviča na doplnenie dokazovania z 26. 7. 1945. Zdroj cit. v pozn. 28.
- 30 RAŠLA, A.: *Legendy o Tisovi*. In.: RAŠLA, A.: *Povedané, napísané*. Klub priateľov Múzea SNP, Banská Bystrica, 2021, s. 238.
- 31 NA, fond Nejv. soud Praha, kr. 971, osobný spis Ján Terebessy, nespracované.
- 32 NA Praha, Předsednictvo ministerské rady (PMR), sign. 24.
- 33 Zdroj cit. v pozn. 31, nespracované.
- 34 NA Praha, Předsednictvo ministerské rady (PMR), sign. 24.
- 35 Zdroj cit. v pozn. 31, nespracované.
- 36 Viac k procesu napr.: HRUBOŇ, A.: *Tukova aféra*. Historická revue, č. 6/2018, s. 66 – 73, ILLÝOVÁ, Z. – MALATINSKÝ, M.: *Dva procesy s Vojtechom Tukom*. Wolters Kluwer, Bratislava, 2017, FEDORČÁK, P.: *Tuka proti republike, proces z roku 1929*. Marenčin PT, Bratislava, 2018 atď.
- 37 Napr. ILLÝOVÁ, Z.: *Zhodnotenie dôkazov vykonaných v procese s dr. Vojtechom Tukom*. In.: *Zborník z II. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie Banskobystrické dni práva*. Belianum, 2016, s. 102.
- 38 Zdroj cit. v pozn. 31, nespracované.
- 39 Tamže, nespracované.
- 40 MAKYNA, P.: *Augustín Morávek – kariéristický úradník s diktátorskou právomocou*. Pamäť národa, č. 4/2016, s. 3 – 21.
- 41 ABS, sign. Z-6-13, I. zvláštny odbor MV, Archivný a študijný ústav, *Správa o poslancoch, senátoroch HSĽS, členoch slovenských autonómnych vlád, Štátnej rady a vlád tzv. Slovenského štátu z 19. 11. 1957*. s. 17.
- 42 Tamže, s. 139.
- 43 Tamže, s. 139.
- 44 Ján Terebessy si za manželku vzal Marianu Hackenbergerovú, mali spolu dvoch synov Jána a Karola a dcéru Mariannu, ktorá bola učiteľkou v Malackách a jej manžel Pavel Seres sudcom v Šahách. Najstarší syn Ján Terebessy, ml. vyštudoval právo, ešte ako študent vypovedal ako svedok v Košútskom procese (1931), teda trestnej veci obž. Štefana Majora. Ján Terebessy pracoval po skončení štúdia ako advokátsky osnovník postupne u viacerých bratislavských advokátov – u Pavla Šimkovica (1933 – 34), u Rudolfa Ecksteina (1934 – 35) a Gejzu Bálinta (1935), u Vladimíra Clementisa (1935 – 36) a do konca roku 1938 u advokáta Menyhérta Moskovitzu. Ján Terebessy, ml. sa advokátom nakoniec nestal, pretože koncom roku 1938 emigroval do USA spolu s manželkou Erikou, s ktorou sa zoznámil v Clementisovej kancelárii. Jeho otec neskôr vo svojich životopisoch odôvodnil synovo rozhodnutie emigrovať tým, že „už ako študent a právnik bol členom a pracovníkom pokrokového hnutia a obával sa prenasledovania“, úlohu však nepochybne zohrala aj obava pred prenasledovaním z dôvodu, že jeho manželka bola židovka. Druhý syn Karol Terebessy (1910 – 1985) pracoval ako psychológ, jazykovedec, prekladateľ a publicista, redaktor a editor, bol sponzorom slovenských nadrealistických zborníkov. Už v mladosti bol antistalinistom, preložil jednu z Trockého kníh. K tomu viac: ABS, AS 8472, *spis Tatar, Súhrn poznatkov o Jánovi Terebessy ml.* z 23. 2. 1962; Advokátska komora v Turčianskom Sv. Martine, matrika osnovníkov, zv. III., s. 11, Advokátska komora v Bratislave, matrika osnovníkov, zv. I., s. 132; HOLOTÍKOVÁ, Z. – PLEVZA, V.: *Vladimír Clementis*. Vydavateľstvo politickej literatúry. Bratislava, 1968, s. 94; *Životopis Jána Terebessyho* z 20. 4. 1945.
- 45 Zdroj cit. v pozn. 31.
- 46 Dielo cit. v pozn. 2, s. 169.
- 47 Dielo cit. v pozn. 15, s. 232.
- 48 Tamže, s. 233.
- 49 Tamže, s. 234.
- 50 Tamže, s. 237.
- 51 Zhodne ako Jamnický popísal jeho výpoveď aj sudca Ľ. Rigan. Výpoveď Ľudovíta Rigana zo 4. 7. 1945. Zdroj cit. v pozn. 28.
- 52 Výpoveď Ľudovíta Rigana z 4. 7. 1945. Tamže.
- 53 Dielo cit. v pozn. 15, s. 237.
- 54 Rozsudok Krajského súdu v Bratislave, osobitného senátu, č. j. Tk VII 1799/1944 z 22. decembra 1944.
- 55 Odpis výroku rozsudku osobitného senátu Krajského súdu v Bratislave č. j. Tk VII 1799/1944 z 22. 12. 1944, SNA, Národný súd, kart. 60.
- 56 Návrh ministra pravosúdia na neudelenie milosti z 16. 1. 1945, č. j. 1302/1945-5, SNA, Národný súd, kart. 60.
- 57 Dielo cit. v pozn. 14, s. 153.
- 58 Tamže, s. 153.
- 59 Výpoveď Ľudovíta Rigana z 4. 7. 1945. Zdroj cit. v pozn. 28.
- 60 Výpoveď Ľudovíta Rigana z 4. 7. 1945. Tamže.
- 61 Odsúdení zradcovia. Gardista, 21. 12. 1944, s. 1.
- 62 Na sklonku roku. Gardista, 30. 12. 1944, s. 1.
- 63 Dovtedy podľa § 13 zák. č. 169/1941 Sl. zák. o urýchlennom trestnom pokračovaní sa pri niektorých trestných činoch pripúšťalo proti rozsudku krajského súdu odvolanie, o ktorom rozhodoval Slovenský najvyšší súd.
- 64 Dôverná správa prokurátora Vagača z 22. 12. 1944 adresovaná Hlavnému štátnemu zastupiteľstvu v Bratislave. SNA, Hlavné štátne zastupiteľstvo, kart. 257.
- 65 Dielo cit. v pozn. 15, s. 238.
- 66 Výpoveď Ľudovíta Rigana z 4. 7. 1945. Zdroj cit. v pozn. 28.
- 67 PREČAN, V.: *SNP. Nemci a Slovensko*. Bratislava, Epocha, 1971, s. 479 – 480.
- 68 Tamže, s. 480; text demarše uverejnený In: PREČAN, V.: *SNP. Dokumenty*. Bratislava, Vydavateľstvo politickej literatúry, 1965, s. 916 – 917 s dovetkom, že údaj o čase a spôsobe doručenia demarše bol ceruzou dopísaný na pôvodnom texte aj s poznámkou, že bol „referovaný vo vláde o 17. hod a uznesené na osobitnom revíznom senáte“. Úradný odpis demarše je súčasťou spisu národného súdu v trestnej veci proti Höflemu a Ludinovi.
- 69 Štefan Tiso (1897 – 1959) študoval právo v Bratislave na právnickej fakulte Alžbetínskej univerzity, neskôr na Univerzite Komenského, promovovaný doktorom práv bol v roku 1926. V rokoch 1925 – 1927 bol advokátskym koncipientom u viacerých advokátov. Od roku 1929 bol sudcom na Okresnom súde v Trenčíne, od roku 1938 predsedom Krajského súdu v Trenčíne. V roku 1938 vstúpil do HSĽS. V rokoch 1943 – 1945 bol i redaktorom Právneho obzoru, absolvoval štyri roky štúdia i na speváckom oddelení Hudobnej školy. Od roku 1939 bol poverený vedením Hlavného súdu v Bratislave, následne sa stal jeho predsedom a bol ním až do roku 1944. Od roku 1943 bol i podpredsedom Štátnej rady. Od septembra 1944 bol predsedom vlády, ministrom zahraničných vecí a ministrom spravodlivosti Slovenskej republiky (vo funkcii vystriedal Gejzu Fritza), podpísal jej kapitulčné vyhlásenie. Po vojne bol odsúdený Národným súdom na trest odňatia slobody v trvaní 30 rokov, zomrel vo výkone trestu v Leopoldove. Bol bratrancom prezidenta Jozefa Tisu.
- 70 Podľa diela cit. v pozn. 3, s. 322.
- 71 MEDVECKÝ, M. – HOLAK, M.: *Denník Štefana Tisu*. Pamäť národa, č. 4/2006, s. 58.
- 72 Výpoveď Ľ. Rigana zo 4. 7. 1945. Zdroj cit. v pozn. 28. Niektoré pramene uvádzajú, že sudcovia boli zatknutí už 2. 1. 1945, napr.: dielo cit. v pozn. 7, s. 160.
- 73 Zdroj cit. v pozn. 31.

- 74 Dielo cit. v pozn. 3, s. 322.
- 75 Výpoveď dr. Štefana Knoteka z 20. 6. 1945. Zdroj v pozn. 28.
- 76 Uznesenie Hlavného súdu č. j. Ts I 1/45 z 2. 1. 1945. Tamže.
- 77 Výpoveď dr. Štefana Knoteka z 20. 6. 1945. Tamže.
- 78 Alojz Buček (1904 – 1986) sa narodil 13. 8. 1904 (Gyoma, Maďarsko) v rodine pláteníka. Študoval na gymnáziu v Trstenej (1915 – 1919), vyššom reálnom gymnáziu v Košiciach (1919 – 1923). Právo študoval na Karlovej univerzite v Prahe (1923 – 1928). Do roku 1939 pracoval na súde v Prahe. V roku 1939 sa presťahoval s rodinou do Bratislavy, kde pôsobil ako trestný sudca, potom ako sudca Najvyššieho správneho súdu. Neskôr pôsobil ako štátny arbiter. Zomrel 31. 1. 1986 v Bratislave.
- 79 Výpoveď Karola Seichertu z 30. 5. 1945. Zdroj cit. v pozn. 28.
- 80 Alojz Pojtek (1878 – 1964) sa narodil 20. 8. 1878 v Dolnom Štefanove. Od roku 1928 bol predsedom Krajského súdu v Ružomberku, v roku 1939 bol generálnym prokurátorom Slovenskej republiky. Zomrel 7. 1. 1964.
- 81 Ctibor Matuškovič (1899 – 1962) sa narodil sa v Uníne. Po stredoškolských štúdiách začal študovať teológiu v Ostrihome, po roku štúdium ukončil a prestúpil na právo na Univerzitu Karlovu v Prahe, kde v roku 1924 absolvoval. Pracoval na súdoch v Nitre, Brne a v Bratislave. Bol radcom najvyššieho súdu v Bratislave a Brne. Pred vymenovaním do funkcie námestníka slovenského generálneho prokurátora v roku 1939 pracoval ako námestník hlavného prokurátora v Bratislave.
- 82 Výpoveď Alojza Pojteka z 28. 5. 1945. Zdroj cit. v pozn. 28.
- 83 Výpoveď Ctibora Matuškoviča z 16. 5. 1945. Tamže.
- 84 Výpoveď Ctibora Matuškoviča z 16. 5. 1945. Tamže.
- 85 Dielo cit. v pozn. 15, s. 238.
- 86 Podanie C. Matuškoviča z 26. 7. 1945. Zdroj cit. v pozn. 28.
- 87 Dielo cit. v pozn. 15, s. 239.
- 88 Dielo cit. v pozn. 3, s. 323.
- 89 Dielo cit. v pozn. 15, s. 240.
- 90 Dielo cit. v pozn. 3, s. 323.
- 91 Tu zrejme nesprávne uvádza v spomienkach Jamnický, že išlo o sťažnosť a následný rozklad, pretože išlo o odvolanie proti rozsudku osobitného senátu a sťažnosť proti uzneseniu o jeho odmietnutí pre neprípustnosť.
- 92 Tu zrejme nešlo o vyhotovenie uznesenia, ktorým bolo rozhodnuté o sťažnosti, ale o napísanie potvrdenia o jeho doručení, pretože samotné uznesenie bolo senátom Hlavného súdu prijaté (ako o tom svedčí jeho rukou napísaný dochovaný prvopis uznesenia č. j. Ts I 1/45 z 2. 1. 1945) ešte 2. 1. 1945, keď navyše sudca Knotek bol ministrom Štefanom Tisom výslovne vopred upozornený na to, že o sťažnosti mu patrí rozhodnúť a spis má odovzdať 2. 1. 1945 pri stretnutí (zrejme aj s rozhodnutím).
- 93 Dielo cit. v pozn. 15, s. 240.
- 94 Dielo cit. v pozn. 3, s. 323.
- 95 Dielo cit. v pozn. 15, s. 240.
- 96 Tamže, s. 240.
- 97 Tamže, s. 242.
- 98 Rozsudok revízneho senátu Najvyššieho súdu z 3. 1. 1945, č. j. Rv 1/45. Zdroj cit. v pozn. 28.
- 99 Podanie Ctibora Mruškoviča z 26. 7. 1945. Tamže.
- 100 Dielo cit. v pozn. 67, s. 480.
- 101 Dielo cit. v pozn. 71, s. 59.
- 102 PREČAN, V.: *SNP. Dokumenty*. Bratislava, Vydavateľstvo politickej literatúry, 1965, s. 930 – 931.
- 103 Návrh ministra pravosúdia na neudelenie milosti z 16. 1. 1945, č. j. 1302/1945 – 5, SNA, Národný súd, kart. 60.
- 104 Prípis ministra pravosúdia z 25. 1. 1945. Zdroj cit. v pozn. 28.
- 105 Šrobár a spoločníci odsúdení na smrť. Slováč, 4. 1. 1945, s. 1.
- 106 Nové zmeny v trestnom pokračovaní. Slováč, 5. 1. 1945, s. 3.
- 107 Podľa diela cit. v pozn. 2, s. 169.
- 108 Uznesenie Krajského súdu v Bratislave zo 7. septembra 1945, č. k. Rp VII 92/44. ŠABA, fond: Štátne zastupiteľstvo Bratislava, č. Št 4242/1944.
- 109 Otto Obuch, tlačový tajomník Ursínyho, bol za Slovenského štátu pracovníkom úradu propagandy a zistilo sa, že má kontakty na ľudácky exil. Ursínymu bolo kladené za vinu, že Obuchovi umožnil od neho získať informácie o obsahu rokovaní československej vlády o strážení uránových baní v Jáchymove, ktoré Obuch mal potom vyzradiť.
- 110 K okolnostiam a dôvodom jej prijatia viac napr.: MALATINSKÝ, M.: *Retribučné nariadenie SNR ako právny podklad retribúcie na Slovensku*. In.: SOKOLOVIČ, P. a kol.: *Roky prelomu – Slovensko v rokoch 1945 – 1948*. Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Trnava, 2015, s. 13 a nasl.
- 111 Retribučné nariadenie vykonávalo vykonávacie nariadenie Zboru povereníkov č. 55/1945 Sb. nar. SNR.
- 112 Novelizované nar. č. 83/1945 Sb. nar. SNR, nar. 57/1946 Sb. nar. SNR a nar. 88/1947 Sb. nar. SNR.
- 113 Dielo cit. v pozn. 71, s. 70.
- 114 SNA, fond Národný súd, 72/45.
- 115 Dielo cit. v pozn. 71, s. 58.
- 116 Cit. podľa diela cit. v pozn. 71, s. 58. Výpoveď Štefana Tisu pred Národným súdom z 26. 2. 1946.
- 117 Podanie Ctibora Mruškoviča z 26. 7. 1945. Zdroj cit. v pozn. 28.
- 118 Uznesenie Obžalobcu pri Národnom súde v Bratislave z 13. 11. 1945 č. Onľud 1/45. Zdroj cit. v pozn. 28.
- 119 Prípis NS ČSR z 20. 9. 1949 sp. zn. Pres 2169/49. Zdroj cit. v pozn. 31.
- 120 Zdroj cit. v pozn. 41, s. 67.
- 121 Zdroj cit. v pozn. 31, nespracované.
- 122 Tamže, nespracované.
- 123 Tamže, nespracované. Vlastný životopis z 20. 4. 1945.
- 124 Tamže, nespracované.
- 125 Tamže, nespracované.
- 126 Tamže, nespracované.
- 127 Jeho starší syn Ján Terebessy pracoval ako redaktor Hlasu Ameriky, bol hlásateľom v maďarčine, získal americké občianstvo. Štátna bezpečnosť i maďarská kontrarozviedka sa ho márne snažili získať pre spoluprácu, živil sa prekladmi, bol úradníkom cestovnej kancelárie a ako jej zamestnanec cestoval aj do východnej Európy, v Československu bol aj v roku 1960 spoločne so synom. Žil na malej farme neďaleko New Yorku. K tomu viac: ABS, AS 8472, *spis Tatar, Súhrn poznatkov o Jánovi Terebessy, ml.* z 23. 2. 1962; správa o návšteve cestovnej kancelárie Cosmos Travel Bureau z 26. 1. 1962.
- 128 Karol Terebessy bol súdený v skupine tzv. trockistov spolu s Michalom Tušerom, Jozefom Ondrušom, Jozefom Mičudíkom a Antonom Rašlom pre trestný čin podvracania republiky podľa § 79 Tr. zák. (Rašla a Mičudík pre neoznámenie trestného činu ostatných obžalovaných). Rozsudok označuje Karola Terebessyho za „zarytého trockistu“, odsúdení mali spoločne rozširovať okrem iného písomné elaboráty, v ktorých hovorili o tom, že je treba prepustiť z väzenia odsúdených buržoáznych nacionalistov Husáka a spol. Odsúdení boli senátom Krajského súdu v Bratislave, ktorému predsedal Jozef Brešťanský, bývalý krajčírsky tovariš, ktorý sa neskôr stal sudcom najvyššieho súdu a nakoniec spáchal samovraždu. Podľa spomienok Antona Rašlu na priebeh hlavného pojednávania, Brešťanský vôbec nevedel, čo

súdi a jasné mu bolo len to, koho a ako má odsúdiť. Odvolaciu senátu predsedal dr. Kepák, ktorý sa neopovážal rozhodnúť inak, než rozsudok potvrdiť. Karol Terebessy vo výkonu trestu pracoval v uránových baniach v Jáchymove. V roku 1960 bol amnestovaný, pracoval ako sprievodca a vodič električky. Rehabilitovaný bol v roku 1969, päť rokov pred odchodom na dôchodok. Podľa RAŠLA, A.: *Spomienky spoza mreží*. In.: RAŠLA, A.: *Povedané – Napísané*. Klub priateľov múzea SNP, Banská Bystrica, 2021, s. 234 – 238, s. 201 – 211; Rozsudok Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 1T30/57 zo 14. 12. 1957 v spojení s rozsudkom Najvyššieho súdu ČSR sp. zn. 1 To 12/58 zo 6. 2. 1958, právoplatný 6. 2. 1958.

- 129 RAŠLA, A.: *Civilista v armáde*. In.: RAŠLA, A.: *Povedané, napísané*. Klub priateľov Múzea SNP, Ban. Bystrica, 2021, s. 234 – 236.
- 130 JABLONICKÝ, J.: *Rezistencia a perzekúcia v Bratislave pred frontom*. Česko-slovenská historická ročenka. Brno, 2004, s. 161.
- 131 Dielo cit. v pozn. 71, s. 61.
- 132 Dielo cit. v pozn. 130, s. 164.
- 133 Tamže, s. 164.
- 134 Podľa: MAGDOLENOVÁ, A.: *Súdne procesy so slovenskými saleziánmi v roku 1952*. <http://www.kultura-fb.sk/new/old/stare/saleziani-007.htm>
- 135 Dielo cit. v pozn. 130, s. 164.
- 136 Dielo cit. v pozn. 15, s. 242.
- 137 Hermann Höfle (1898 – 1947) bol od septembra 1944 hlavným veliteľom nemeckých vojsk na Slovensku, bol známy tvrdým potlačením Slovenského národného povstania.
- 138 Hanns Elard Ludin (1905 – 1947) bol nemeckým vyslancom na Slovensku od roku 1941.
- 139 Národný súd, sp. zn. Tn ľud 42/46.
- 140 Dnešná budova Univerzitnej knižnice, táto pojednávacia sieň bola, ako spomína dr. Jamnický, na prvom poschodí na mieste dnešnej všeobecnej čítárne Univerzitnej knižnice.
- 141 Medzi transportovanými bol i advokát dr. Cyril Daxner – brat predsedu senátu – ktorý sa síce z koncentračného tábora vrátil, ale zakrátko na následky väznenia zomrel.
- 142 Priebeh procesu a postupy pri Ludinovej obhajobe dr. Jamnický podrobne nie len faktograficky ale i pútavo popísal (dielo cit. v pozn. 15, s. 325 – 349).
- 143 Helmut Hoppe bol odsúdený na doživotie. Dielo cit. v pozn. 142, s. 331.

144 Sicherheitsdienst (SD) bola spravodajská služba SS, považovaná za sesterskú organizáciu Gestapa.

- 145 Dielo cit. v pozn. 142, s. 332.
- 146 Tamže, s. 332.
- 147 Tamže, s. 306 – 307, 332.
- 148 Dielo cit. v pozn. 18, s. 587.
- 149 Tamže, s. 598.
- 150 Dielo cit. v pozn. 23, s. 156.
- 151 Dielo cit. v pozn. 18, s. 586.
- 152 Dielo cit. v pozn. 142, s. 242.
- 153 Dielo cit. v pozn. 3, s. 325.
- 154 Dielo cit. v pozn. 7, s. 155.
- 155 Obdobne dielo cit. v pozn. 14, s. 156.

Zdroje uverejnených fotografií a dokumentov

- [1] Sign. SŠ 46/7. Miesto uloženia originálov: SNK – LA*.
- [2] Foto: Ateliér Procházka, Bratislava, sign. SU 6/28. Miesto uloženia originálu: SNK – LA.
- [3] Sign. SL 24/3. Miesto uloženia originálu: SNK – LA.
- [4] Pohľadnica vydaná Poverením SNR pre informácie v Bratislave. Foto: Zpravodajská agentúra Slovenska, sign. SŠ 51/2. Miesto uloženia originálu: SNK – LA.
- [5] Prír. č. 3088/1988. Miesto uloženia originálu: SNK – LA.
- [6] Foto: Ľudovít Ferenczi, Zvolen, sign. A XIV/1. Miesto uloženia originálu: SNK – LA.
- [7] Archív Najvyššieho súdu ČR, album medzivojnových sudcov NS ČSR 1936/37.
- [8] Dobová karikatúra z tlače zobrazujúca aktérov Tukovho procesu, 1929, výrez (Richter).
- [9] Poskytol PhDr. Pavel Žiška.
- [10] Poskytla Slovenská advokátska komora.
- [11] Ministerstvo vnútra SR, Slovenský národný archív, fond Národný súd, archívna škatuľa 60.
- [12] Gardista, 21. 12. 1944.
- [16] Sign. SM 21/1, Miesto uloženia originálu: SNK – LA.
- [17] Zdroj [11].
- [18] Týždeň vo filme č. 48, rok 1947, Slovenský filmový ústav.
- [19] Týždeň vo filme č. 48, rok 1947, Slovenský filmový ústav.

* Slovenská národná knižnica – Literárny archív.